ZOZOLALA

gratis tweemaandelijks stripinformatieblad | februari / maart 2006

146

COLOFON

Redactie • Jef Nieuwenhuis, Hans van Soest, Toon Dohmen, Gerard Zeegers en Hans Pols.

Opmaak • Sigge Stegeman.

Vaste medewerkers • VLERK, Karin van Wylick, Bert Meppelink, Peter de Wit, Mark Horemans, Pieter van Oudheusden, Arend Jan van Oudheusden, Lamelos, Paul van Gremberghen en Roel Daenen.

Ook werkte mee • Blanquet.

Druk & Afwerking • Drukkerij Wilco (Amersfoort).

Distributie • Van Ditmar, Amsterdam (NL), Pinceel Stripverspreiding, Leuven (B).

Abonnementen zijn mogelijk voor één jaar (€ 15,–) of voor twee jaar (€ 25,–).

Abonnementen gaan in na storting van het totaalbedrag op Postbank giro 3253937 (NL) of Postgirorekening 000 – 1648405 84 (B) t.n.v. Stichting Zet.EL te Bilthoven o.v.v. je eigen adres.

Copyright 2005 bij Stichting Zet.EL - Overname van artikelen, strips of illustraties enkel in overleg met de uitgever.

Oplage • 7.000 exemplaren.

ISSN • 1382 8630

Redactieadres • Postbus 344, 3720 AH Bilthoven, Nederland.

E-mail • redactie@zozolala.com

Webstek • www.zozolala.com

MEDEDELING

Door de stijgende kosten voor druk en verzending zijn wij helaas genoodzaakt de prijzen van onze abonnementen te verhogen. Een jaarabonnement kost voortaan 15 euro, dat voor twee jaar 25 euro. De prijsverhoging heeft geen consequenties voor al lopende abonnementen.

BIJ DE VOORPLAAT

Een zenuwinzinking door de ogen van Stéphane Blanquet. De afbeelding diende als affiche voor het theaterstuk *Crise de Nerfs - parlez moi d'amour*.

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, uitgegeven door Stichting Zet.El, dat tweemaandelijks verschijnt. ZozoLala is gratis voor de klanten van nevenstaande stripwinkels.

ALKMAAR

Bookers & Strippers
Boterstraat 20-22
1811 HP / 072 - 512 19 16

De zwarte valk
Voordam 4
1811 MA / 072 - 515 63 23
peter.schuurman@euronet.nl

AMSTERDAM

Het beeldverhaal
Kinkerstraat 162-164
1053 EH /020 - 6855100
www.het-beeldverhaal.nl

Lambiek
Kerkstraat 132
1017 GP / 020 - 626 75 43
www.lambiek.net

Nou moe!?!
Lindenstraat 1
1015 KV / 020 - 693 63 45

Snoek
Eerste van Swindenstraat 545
1093 LC / 020 - 668 47 64
www.snoekstrips.nl

ANTWERPEN

Mekanik strip
St. Jacobsmarkt 73
2000 / 03 - 234 23 47
www.mekanik-strip.be

ARNHEM

DE NOORMAN

Koningstraat 43
6811 DH / 026 - 442 09 09
de-noorman@planet.nl

ASSEN

Plok. strips en elt... dingen!
Statlonstraat 1
9401 KV / 0592 - 31 32 92

BERGEN OP ZOOM

Gilles de Geus
Bosstraat 4 (passage)
4611 NC / 0164 - 24 74 62

BRUGGE

De Striep
Katelijnestraat 42
8000 / 050 - 33 71 12
www.striepclub.be

DELFT

Bul Super
Breestraat 18 - 22
2611 RG / 015 - 212 60 97
www.bulsuper.nl

DEN BOSCH

Silvester
Snellestraat 8
5211 EN / 073 - 690 14 60
www.silvesterstrips.nl

DEN HAAG

Haagse stripshop
Stille Veerkade 43
2512 BE / 070 - 363 41 15
www.comicstripshop.nl

Mieke's striptiek
Chassféstraat 71
2518 RW / 070 - 365 07 38

Walk in
Herengracht 13
2511 EG / 070 - 364 63 36
www.walkin.nl

DORDRECHT

STRIPWINKEL SJORS

Scheffersplein 1
3311 EJ / 078 - 614 20 12
www.stripwinkel-sjors.nl

EINDHOVEN

EPPO
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 24 41 882
www.eppo.nl
superstripspeciaalzaak

ENSCHEDE

De strip-aap
Javastraat 22
7512 ZJ / 053 - 430 52 61
www.stripaap.nl

GEEL

Alfa strip
Stationstraat 125
2440 / 014 - 58 43 80

GENT

Pierke
Frans van Rijhovelaan 312
9000 / 09 - 227 70 86

GOES

Het paard van Troje
Langevorststraat 2
4461 JP / 0113 - 21 46 91
www.paardvantroje.nl

GRONINGEN

Modern papier
Pelsterstraat 20
9711 KL / 050 - 313 25 21
www.modernpapier.nl

Pellucidar
Nieuweweg 6
9711 TD / 050-3684414
members.lycos.nl/pellucidar

HAARLEM

Beedee
Anegang 42
2011 HS / 023 - 531 01 68
www.beedee.nl

HASSELT

Wonderland
Paardsdemerstraat 17
3500 / 011 - 22 82 00

HOORN

Het gele teken
Grote Oost 37
1621 BR / 0229 - 21 86 23

INTERNET

www.stripboekhandel.nl

KAMPEN

De fantast
Burgwalstraat 7
8261 HJ / 038 - 332 03 25
www.de-fantast.nl

KORTRIJK

De Boekenwolf
Meensesteenweg 18
8500 / 056 - 35 44 98
www.boekenwolf.be

LEEUWARDEN

De rat
Voorstreek 83
8911 JL / 058 - 215 16 00

LEIDEN

Dumpie
Nieuwe Rijn 18
2312 JC / 071 - 512 64 04
hansvanderpeet@hetnet.nl

Leidse stripshop
Aalmarkt 4
2311 EC / 071 - 512 18 02
www.leidsestripshop.nl

LEUVEN

Het besloten land
Parijsstraat 16
3000 / 016 - 22 58 40
www.hbl.be

Gobelijn
Mechelsestraat 35
3000 / 016 - 23 55 86
gobelijn@chello.be

MECHELEN

Comic strips
Hoogstraat 11
2800 / 0474 - 490 625
www.comic-strips.com

De stripkever
Bruulcenter, Bruul 79
2800 / 015 - 21 76 05
www.stripkever.be

MIDDELBURG

De Drvkkery
Markt 51
4331 LK / 0118 - 88 68 86
www.de-drvkkery.nl

NIJMEGEN

Señor Hernandez
Houtstraat 59 - 61
5411 JM / 024 - 36 08 181
www.senorhernandez.com

ROTTERDAM

Dick Bos
Junolaan 2
3054 PW / 010 - 461 31 47
www.stripwinkeldickbos.nl

Donner boeken
Lijnbaan 150
3012 ER / 010 - 413 20 70
www.donner.nl

Yendor
Korte Hoogstraat 16
3011 GL / 010 - 433 17 10
info@yendor.nl

SCHIEDAM

't Centrum
Korte Singelstraat 20a
3112 GB / 010 - 426 25 84

SINT-KATELIJNE-WAVER

Artobi
Mechelsesteenweg 119
2860 / 015 - 556197
artobi@pi.be

SINT TRUIDEN

De Galliër
Beekstraat 58
3800 / 011 - 67 17 39
www.gallier.be

TILBURG

Stripspeciaalz. De Stripfanaat
N5 Plein 10
5014 DA / 013 - 58 00 107
www.stripfanaat.net

TURNHOUT

Tistjen Dop
Paterstraat 96
2300 / 014 - 42 88 29
www.tistjendop.be

UTRECHT

Piet Snot
Vismarkt 3
3511 KR / 030 - 231 84 72
www.pietsnot.nl

Strip en lektuurshop
Oude Gracht 194
3511 NR / 030 - 233 43 57
www.stripart.nl

VENLO

De Laerpoort
Grote Kerkstraat 14
5911 CH / 077 - 354 40 69

ZUTPHEN

De vreemde zaak
Groenmarkt 2
7201 HX / 0575 - 51 15 66
www.devreemdezaak.nl

ZWOLLE

De Boekenhalte
Assendorperstraat 103
8012 DH / 038 - 422 10 77
www.boekenhalte.nl

BLANQUET KOESTERT DE JEROEN BOSCH IN HEM

Stéphane Blanquet is een hoogst ongewone kunstenaar – dat is wel het minste dat je van deze Franse duizendpoot (1973) kunt zeggen. Enerzijds om zijn voorkeur voor ademstokkende en surrealistische taferelen (in zijn werk tref je opengereten lichamen aan, uitzinnige folterscènes, psychopaten, vagina's met weerhaken, duivels, doodshoofden die vrolijk tekeer gaan, kinderverkrachters, borsten die het uitschreeuwen en nog veel meer smeuïge, rauwe taferelen). Anderzijds omdat achter het afstotelijke oppervlak een onbetwistbare vernieuwer van het stripverhaal schuilgaat.

La nouvelle aux pis

U bent pas 32 jaar oud. Wat is voor u de waarde van Monographie lacrymale *(Traantrekkende monografie), een overzicht van uw werk tot nu toe?*

„*Monographie lacrymale* was in de allereerste plaats een kans om stil te staan bij wat ik sinds mijn vijftiende allemaal heb getekend en om waar nodig de puntjes op de i te zetten. Je moet weten dat ik een bijzonder druk bestaan leid met tekenen, films en decors maken, workshops geven, reizen, enzovoort. Ik had dus simpelweg de tijd niet om eens terug te blikken en me te realiseren wat ik allemaal al gemaakt had. Voor wie mijn werk nog niet kent, is dit boek een ideaal visitekaartje. Ik hoop dat eruit spreekt dat ik er niet van houd in een hokje te worden gestopt. Ik heb altijd geprobeerd verschillende genres en stijlen te verkennen en dit boek bundelt strips die de mensen vast nog niet allemaal eerder bij elkaar hebben gezien. Als ik het boek doorlees, ben ik zelf ook aangenaam verrast." *(lacht)*

Uw uitgever noemt u op uw website een 'kind van Robert Crumb, Topor en de surrealisten.'

„Wat hij daarmee bedoelt? Dat moet u aan hem vragen! *(lacht uitbundig)* Nee, al is de verantwoordelijkheid voor deze verwijzing volledig op naam van mijn geachte uitgever te schrijven, toch voel ik me wel vereerd dat mijn werk met dat van hen wordt vergeleken. Mijn verhalen bevatten inderdaad heel wat surrealistische elementen, zowel op grafisch als op inhoudelijk vlak. Ik herken me in de parallelle en surrealistische leefwerelden van Crumb – het scabreuze, het vleselijke – en in die van Topor, een surrealist *pur sang*. Maar het zou ook wel wat kort door de bocht zijn om me enkel en alleen daarop af te rekenen. Mijn werk is, hoop ik althans, niet 'louter' surrealistisch.

Zo probeer ik bijvoorbeeld telkens andere manieren van vertellen uit. Idem dito voor de pagina-indeling en de cadrage. Wat je van de surrealisten niet echt altijd kunt zeggen, vind ik. Eigenlijk heb ik in 'de stripwereld' geen echt grote voorbeelden. Ik probeer de bekende paden juist te vermijden door enkele technieken van het medium strip over te plaatsen naar andere kunstvormen en plekken waar je, vaak geheel onverwacht, kunst ontdekt, zoals bodypainting, sculpturen, websites, installaties, tekeningen met in

Ansichtkaart voor abonnees van *Maximum*

het donker oplichtende inkt, binnenhuisarchitectuur, enzovoort. Wat me wel bindt met Topor, Crumb en de anderen is dat ik erg aan mijn vrijheid gehecht ben en steeds op zoek ben naar nieuwe vormen van expressie."

Waarom kiest u zo vaak voor strips als expressiemiddel?

„Ik ben om te beginnen geen *die hard*-fan van strips als zodanig. Ik dweep niet met deze of gene auteur. Maar als medium heeft de strip enorm veel voordelen. Je bent als auteur volledig de baas over alle aspecten van je verhaal: het tempo, de toon, de kleur en ga zo maar door. Dat is niet altijd het geval bij andere media. Bij film ben je bijvoorbeeld afhankelijk van pakweg een groepje technici. Zo wilde ik met *La nouvelle au pis (Het slechtste bericht)* een verhaal maken dat de lezer op het verkeerde been zou zetten. En dat is aardig gelukt, iedereen kan er zijn of haar eigen interpretatie en fantasie op loslaten. Als ik het verhaal als film had uitgebracht, had het een heel ander effect gehad."

U bent behoorlijk gefascineerd door het groteske en het monsterlijke, elementen die haast in al uw boeken prominent voorkomen. Vanwaar die fascinatie?

(aarzelt) „Laat ik zeggen dat het voornamelijk een kwestie van vorm is. Het verleent een zekere eenvoud aan het tekenwerk, al voeg ik er meteen aan toe dat ik ervan houd om aan die eenvoud een barokke *touche* te geven. Naast dat formele, tekentechnische, is het trouwens een uitdaging voor me om ook scènes en verhalen te verzinnen die naar mijn mening wel monsterlijk zijn, maar er op het eerste gezicht behoorlijk normaal uitzien. Pas tijdens het lezen ontpoppen ze zich tot verschrikkelijke verhalen. Met *La nouvelle au pis* wilde ik bijvoorbeeld een verhaal brengen dat een realiteit vermengt met een nachtmerrie. Het is niet echt mijn bedoeling om, uit een vorm van effectbejag, de lezers schrik aan te jagen. Ik probeer hen eerder in een bepaalde *sfeer* te brengen, net zoals je als kijker in een sfeer wordt ondergedompeld als je naar een film van bijvoorbeeld David Lynch kijkt. Door een slimme opeenvolging van beelden krijg je soms effecten die het meest tot de verbeelding spreken. Mijn tekeningen zijn suggestief en sterk genoeg om op zichzelf te staan."

Waarom maakt u zoveel gebruik van tekstloze strips?

„Moet ik echt eerlijk zijn? Ik vond dat ik niet zulke fantastische teksten schreef, ik vond ze steevast tekortschieten vergeleken met het niveau van de tekeningen. Vandaar dat ik vaak gewoon het tekenwerk voor zich laat spreken. Ik vind trouwens dat teksten sowieso vaak afbreuk doen aan de tekeningen, in die zin dat de aandacht van de lezer te veel wordt afgeleid van de tekening, iets wat ik als tekenaar uiteraard betreur. *(lacht)* Met *La nouvelle au pis* wilde ik iets radicaals maken, zonder rekening te houden met een publiek."

Bij het boek is anders wel een tekstvel met uitleg toegevoegd. Was dat eigenlijk niet toch een knieval voor de lezer?

„Tja, dat was eigenlijk een idee van de uitgever, Cornélius. Toen we het boek gingen uitgeven, waren we een beetje aan het twijfelen over de leesbaarheid. *(lacht)* Misschien waren de tekeningen op zichzelf niet genoeg, dachten we. Of erger: niet duidelijk! Toch waren de reacties achteraf unaniem lovend. Gaandeweg werd mijn vermoeden bevestigd dat de uitleg eigenlijk niet nodig was. De manier van werken *(met louter grillige silhouetten, red.)* was, denk ik, heel vernieuwend. *La nouvelle au pis* suggereert veel meer dan dat het toont. Maar er moet ook brood op de plank komen, dus kwam dat velletje met uitleg er uiteindelijk toch."

Uit uw hommage aan Jeroen Bosch - een huiveringwekkend geschilderd drieluik dat een centrale plaats inneemt in Monographie lacrymale *- blijkt nog maar eens uw liefde voor het absurde en het monsterlijke.*

Ragnar, de onderwaterverschrikking. Een handgemaakte lappenpop met zeefdruk opdruk.

„Ik geloof dat elke kunstenaar wel iets van Bosch in zich draagt. Hij creëerde zijn eigen universum, bevolkt met zijn eigen geesteskinderen, al dan niet in een 'monsterlijke' verpakking. Daaruit spreekt het echte *métier* van een kunstenaar, namelijk het construeren van een eigen, samenhangende wereld."

Voor de succesvolle fantasy-reeks Donjon monsters *heeft u op scenario van Lewis Trondheim en Joann Sfar het deel* Le noir seigneur *(De zwarte heer) getekend. Heeft u toen concessies moeten doen aan uw manier van werken?*

„*Donjon* is in Frankrijk en België, en in Nederland naar ik vermoed, heel populair. Ik had al de nodige ervaring als illustrator, al dan niet in opdracht. Opdrachten die ik toch telkens tot een goed einde heb gebracht, zoals het kinderboekje *Le roi des crabes (De krabbenkoning)*, dat ik samen met mijn vriendin Olive heb gemaakt. *Le noir seigneur* heb ik eerder gemaakt als illustrator dan als stripmaker: de reeks bestond al lang, met personages die reeds langer bestonden en hun eigen karakters hadden, met een vast format voor de *découpage*, de dialogen, enzovoort. Bovendien was het scenario van Lewis en Joann voor dit specifieke album al helemaal klaar, ik hoefde het alleen nog maar te tekenen. Het voelde een beetje alsof ik als werknemer bij iemand anders in dienst was. *(lacht uitbundig)* De werkwijze was ook wel opmerkelijk: ik stuurde Lewis telkens twee à drie pagina's op, die hij dan voorzien van commentaar weer

De heiligen. Tekeningen voor *Telerama*.

Een illustratie voor *Libération*.

terugstuurde. Voor ons werkte het perfect. Het spreekt vanzelf dat je in zulke omstandigheden niet helemaal je eigen ding kunt doen, maar dat vond ik niet erg. Daardoor leer je jezelf te beheersen."

U bent zelf ook actief als uitgever, bijvoorbeeld van de cultтijdschriften Chacal puant *(Stinkende jakhals) en* La monstrueuse *(Monsterlijk). Wat wil u hiermee precies bereiken?*

„Het is mijn antwoord op de hokjesmentaliteit: voor auteurs die in een bepaald hokje terechtkomen, is het vaak erg moeilijk om daar ooit nog uit te komen. Ik ben daarom begonnen met uitgeven om auteurs een kans te geven van wie ik wist dat ze nergens anders aan de bak zouden komen. Via mijn kanalen wilde ik hen voorstellen aan een groter publiek. Door onbekend talent te tonen wilde ik het grafische veld wat oprekken, zaken tonen die anders ongezien zouden blijven."

In deze bladen komen vooral zogeheten outsider-kunstenaars aan bod, onder wie de Nederlanders Chris Crielaert en Marcel Ruijters. Wat vindt u van hun werk?

„Beiden zijn vrienden geworden, wier oeuvre heel dicht bij dat van mij staat. En zie, tegenwoordig hebben ze allebei onderdak gevonden bij gerenommeerde uitgevers. Voor mij zijn zij, samen met de andere auteurs die ik heb uitgegeven, mensen met een heel eigen persoonlijkheid die erin slagen om een uniek universum, met een heel eigen geest, gestalte te geven. Zij werken met heel veel *esprit*, fantasie en doorzettingsvermogen. Ik ben dus blij dat ik – al is het bescheiden – een bijdrage heb kunnen leveren aan de bekendheid van hun werk."

Met La peau de chagrin *(Het vel van de wrevel) en* Mon placard *(Mijn plakkaat) hebt u ook films gemaakt. Wat is het verband met uw grafisch werk?*

„Films maken is een socialere bezigheid dan tekenen, je maakt ze immers niet alleen. Een aantal dingen is hetzelfde: je moet nadenken over het tempo, de opeenvolging van de verhaalelementen, de personages, et cetera. Een groot verschil is natuurlijk dat grafisch werk meestal (maar heus niet altijd) statisch is. En geluid is ook uitgesloten. Bij films kan dat beslist een meerwaarde bieden. Maar het blijft toch moeilijker om op een film je eigen stempel te drukken. En dat is uiteindelijk toch waar ik op uit ben." ***Roel Daenen***

Webstek Stéphane Blanquet: www.blanquet.com

Duistere kaleidoscoop

Het lezen van Blanquets **Monographie lacrymale** is niets minder dan een duizelingwekkende ervaring. Korte strips staan er gebroederlijk naast illustratiewerk, foto's van uitbundige decors en uitzinnig beschilderde vrouwenlijven. Om nog maar te zwijgen van de uitgebreide pogingen tot zelfanalyse en prikkelende beschouwingen over Blanquets veelzijdige werk. Behalve dé definitieve introductie tot de huiveringwekkende schoonheidsopvatting van Blanquet, is het een werkelijk schitterend vormgegeven uitgave, die niets minder dan een nieuwe standaard zet voor toekomstige stripmonografieën. En… de Franse teksten zijn achterin het boek in het Engels vertaald. (Éd. de l'an 2, 2005.)

La nouvelle aux pis en **La vénéneuse aux deux épérons** (Giftig met twee sporen): Adembenemende tekstloze parels waarin Blanquet zichzelf overtreft. Geheel zonder woorden zuigen duistere silhouetten de lezer dieper en dieper een fascinerend schaduwtheaterverhaal in. Blanquets virtuoze barokke lijn is in deze albums superieur. (Uitg. Cornélius, 2001 en 2006)

Chocottes au sous-sol! (In de kelder): Een op het eerste gezicht klassiek avontuur ontpopt zich alras tot een surrealistisch verhaal met bloeddorstig speelgoed in de hoofdrol. (Éd. La joie de lire, 2005.)

Donjon monsters: Le noir seigneur (Uitg. Delcourt, 2003): Le noir seigneur is deel vier van *Donjon monsters*, de reeks die sinds vorig jaar door uitgeverij L in het Nederlands wordt vertaald.

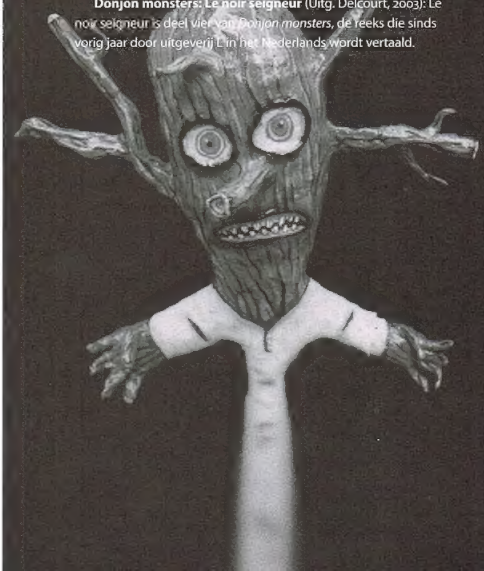

André Franquin,
machteloos humorist?

Door de opkomst van virtuoze navolgers als Yves Chaland en Didier Conrad en door de vulgarisatie van zijn werk in tekenfilms en schlagers (Dennie Christian) leek in de jaren tachtig de rol van Franquin uitgespeeld. Maar na zijn dood in 1997 steeg de belangstelling voor het originele werk van de meester. Sindsdien zijn er regelmatig tentoonstellingen van zijn werk (met als meest recente de expositie *Le monde de Franquin* in Parijs) en jonge tekenaars noemen hem nog vaak als inspiratiebron. Bovendien is er een begin gemaakt met de publicatie van het volledige werk. Terwijl veel navolgers in de vergetelheid zijn geraakt, is Franquin zelf actueler dan ooit.

Omslagtekening voor *Zwartkijken*.

Franquin verzuchtte vaak verontschuldigend: "Ik heb weinig fantasie. Ik teken alleen maar wat ik om me heen zie." Maar Franquin bezat iets veel waardevollers: oorspronkelijkheid. Wie zijn werk leest, leert de wereld waarin Franquin leefde door zijn ogen te zien. Al in zijn eerste verhalen uit de chaotische tijd van vlak

De introductie van Guust in *Robbedoes weekblad*.

na de Tweede Wereldoorlog volgt hij de actualiteit: Amerikaanse soldaten proberen oud oorlogsmateriaal te verpatsen (*Robbedoes en de tank*) en door de oorlog getroffen Belgen doen hun best Amerikaanse noodwoningen in elkaar te zetten (*De Amerikaanse noodwoningen*; herdrukt als *Het geprefabriceerde huis*). Later weet Franquin perfect de sfeer weer te geven van de wederopbouw en het optimisme van de jaren vijftig (*Ton en Tinneke*), de economische bloei van de jaren zestig met de uitgebreide reconstructie van de Brusselse binnenstad (*Guust Flater*) en de recessie en koude oorlog van de jaren zeventig (*Zwartkijken*).

Perfectionist

Elke striplezer is zo vertrouwd met Franquins klassieke stijl uit de jaren vijftig, dat het soms moeilijk is voor te stellen dat Franquin die ooit eigenhandig heeft uitgevonden. Hiervoor waren twee periodes van belang: eerst zijn tijd op de Waalse tekenfilmstudio CBA (1944 – 1945), waar hij samen met Eddy Paape, Morris en de piepjonge Peyo figuren leerde animeren in de stijl van Disney. Na het failliet van de studio volgde de tijd waarin hij door Jijé in de strip werd ingewijd. Jijé droeg de strip *Robbedoes*, die hij toen al twee jaar tekende, over aan Franquin die er in 1946 zijn eerste verhaal van tekende (*De tank*).

In de winter van 1947 waren Morris en Franquin in een villa in De Panne te vinden. Morris tekende *Dick Digger's goudmijn* (het tweede verhaal van *Lucky Luke*), terwijl Franquin bezig was aan *De whisky-erfenis*. Op een gegeven moment sloeg bij Franquin de vertwijfeling toe – de eerste van zijn befaamde depressies. Jijé was weer de reddende engel en nodigde hen uit bij hem (en zijn kinderrijke gezin) in te trekken in zijn huis te Waterloo. Ze ontmoetten er ook Will, die al sinds 1941

bij Jijé in de leer was. Ze hadden ieder hun eigen hoekje waar ze hun strips maakten, maar daarnaast becommentarieerden ze elkaars werk en gaven ze elkaar adviezen.

De leider van de groep was uiteraard Jijé, de oudste en meest ervaren van hen. Hij deelde ruimhartig al zijn kennis en ervaring met zijn jongere collega's. De jongste was Will en hij was diep onder de indruk van de nieuwe gasten. Franquin was bij zijn komst in Waterloo al een goed onderlegd tekenaar die zowel realistisch als karikaturaal goed uit de voeten kon, maar hij had nog geen herkenbare stijl. Terwijl Morris precies wist wat hij wilde (tekenfilms maken bij Walt Disney), had Franquin nog geen duidelijk beeld van de richting die hij wilde inslaan. In Waterloo kwam daar verandering in. Franquin leerde van Jijé hoe hij invloeden van verschillende uiteenlopende tekenaars en kunstenaars kon ondergaan en die kon samensmelten tot een eigen stijl. Hij slaagde daarin door eindeloos aan een tekening te blijven schaven totdat die in zijn ogen perfect was. Will wist later sterke staaltjes hiervan te vertellen: "Franquin was op dat moment al heel professioneel bezig. Hij stopte pas met een tekening wanneer hij er niets meer aan kon verbeteren. Het was verschrikkelijk! Ik zag dat hij een prachtige auto tekende, die hij daarna uitgomde en opnieuw tekende. Hij ging net zolang door tot het in zijn ogen perfect was. Hij was destijds al erg veeleisend, in tegenstelling tot ikzelf."

Amerika

Na de Tweede Wereldoorlog was Amerika het beloofde land. De Amerikanen hadden de vrede gebracht en hielpen nu met de wederopbouw. Toen Jijé er in 1948 van overtuigd raakte dat er weldra een Derde Wereldoorlog zou uitbreken, was het niet meer dan logisch dat hij naar Amerika wilde emigreren. Morris en Franquin gingen met hem mee. Het werd een onstuimige reis die hen zelfs in Mexico bracht en voor jaren materiaal opleverde. Franquin kreeg na verloop van tijd heimwee en ging als eerste terug naar België. Na zijn terugkeer zocht Franquin meteen Will op en ze trokken veel samen op. Franquin verwerkte zijn ervaringen van de reis in het verhaal *De zwarte hoeden*. We zien er een 'luncheon' een pompstation van Texaco en de Hudson waarmee Jijé door Amerika had rondgetoerd. Het is opvallend dat *Het grensmysterie*, dat Franquin hierna maakte, een van zijn meest Belgische verhalen is, waarin geen spoor van het Amerikaanse avontuur is terug te vinden. Hij was blijkbaar blij weer thuis te zijn.

In 1950 maakte Franquin *Er is een tovenaar in Rommelgem*, zijn eerste lange strip waarin hij bovendien de wereld van Robbedoes en zijn tekenstijl voor de komende tien jaar vastlegde. In de loop van de volgende jaren drong de moderne tijd geleidelijk Rommelgem binnen. Vooral in het huis van Kwabbernoot waren toen al eigentijdse meubels te vinden, maar de beslissende wending kwam in 1955. In dat jaar begon Franquin niet alleen met *Ton en Tinneke*, de strip die bijna symbool staat voor de atoomstijl, maar verschenen er ook twee klassieke strips die beide uit de samenwerking van Franquin en Will voortkwamen: *Het masker der stilte* en *Baard en Kale tegen de Witte Hand*. Voor het laatste verhaal schetste Franquin de paginaindeling. Will nam op zijn beurt de decors van Franquins *Het masker der stilte* voor zijn rekening. De scenario's van beide verhalen waren geschreven door Maurice Rosy die in 1954 bij Dupuis in dienst was gekomen als artistiek directeur.

Atoomstijl

Franquin wordt vaak een vertegenwoordiger van de atoomstijl genoemd, maar dit geldt eigenlijk alleen voor de decors en de aankleding van zijn strips, en veel minder voor zijn tekenstijl. In feite sloot de stijl van Will veel meer aan bij de grafische stijl die op dat moment in de mode was.

Franquin noemde zijn stijl uit deze tijd eens een synthese van Disney en Hergé. Toen hij *Robbedoes* van Jijé overnam, moest hij zich uiteraard aan diens stijl aanpassen. Dit proces is nauwkeurig te volgen aan het verhaal *De Amerikaanse noodwoningen* uit 1946 dat Franquin moest afmaken, toen Jijé onverwacht naar Italië vertrok om documentatie voor zijn biografie van Don Bosco te verzamelen. De overgang van Jijé naar Franquin is vrijwel naadloos, maar als je de latere bladzijden van Franquin vergelijkt met het begin van Jijé, zie je toch duidelijke verschillen. Hoewel Jijé zijn stijl op Hergé had gebaseerd,

DAT IS BOFFEN! ZE HEB BEN HET ER HEELHUIDS AFGEBRACHT!
HAAR... DE DIEF IS ER NIET BIJ!
EEN GOEIE VANGST! HET IS WEL DEGELIJK VALENTINO EN ZIJN VRIEND! MAAR WAT ZIJN DIE KERELS OUD GEWORDEN!

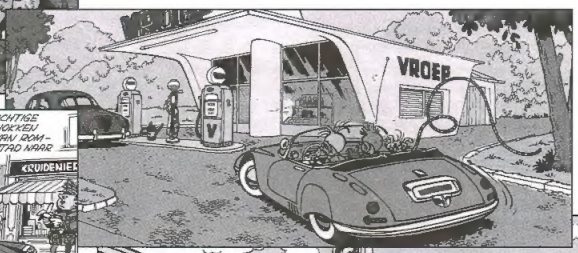

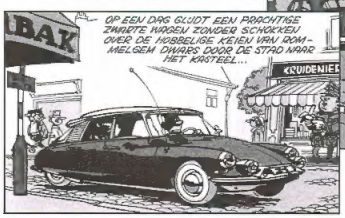
BAK
OP EEN DAG GLIJDT EEN PRACHTIGE ZWARTE WAGEN ZONDER SCHOKKEN OVER DE HOBBELIGE KEIEN VAN ROMMELGEM DWARS DOOR DE STAD NAAR HET KASTEEL...
KRUIDENIER

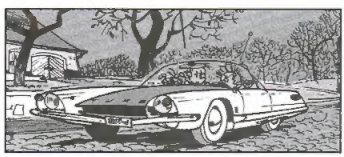

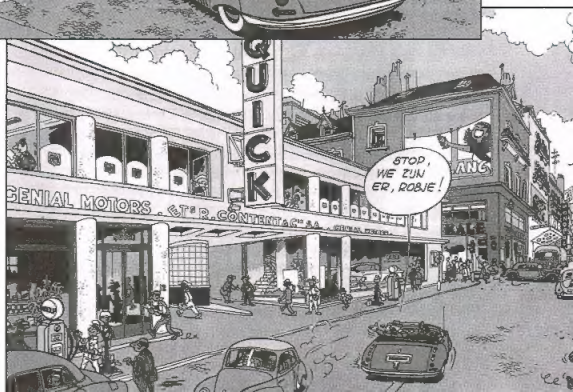

LB *Er is een tovenaar in Rommelgem.*
LM De liefde voor de Citroën DS.
LO De tweede versie van de Turbot.

R De eerste versie van de Turbot. Boven voor een Vroeps benzinestation, onder voor een Quick garage, beide in *Het masker der stilte*.

LB Moderne kunst in de Dupuis burelen.
LM De handstoel van Guust.
LO v.l.n.r. de Tecno-stoel van Osvaldo Borsani en de fauteuil van Marco Zanuso in *De Z van Zwendel*.
RD Schetsen van Ton.

had hij de neiging om zijn tekeningen nog 'platter' te maken dan Hergé al deed. Morris wees hem daar eens op: "Jij ziet de dingen alsof ze tegen een ruit zijn platgedrukt. Wanneer ik een neus teken, zie je zijn vorm en zijn volume." Met andere woorden: Jijé vereenvoudigde de anatomie en de perspectief van zijn tekeningen en bracht ze terug tot geometrische vormen. Franquin, die net als Morris tekenfilms in de stijl van Disney had gemaakt en daardoor een meer 'ronde' stijl had, corrigeerde instinctief de meer schematische stijl van Jijé en bracht zodoende een synthese van Disney en Jijé/Hergé tot stand.

Will had daarentegen geen tekenfilmervaringen en had alles wat hij wist van Jijé geleerd. Toen hij zelfstandig strips ging maken, nam hij van Jijé juist diens neiging tot schematiseren over en hij werkte die in de jaren vijftig nog verder uit, precies in de tijd waarin een stijl populair werd die een mengeling was van geometrische en organische vormen – een stijl waar die van Will naadloos bij aansloot. Dus hoewel Franquin veel eigentijdse ontwerpen tekende, was het juist Will die een eigentijdse stijl had. En daarom was het ook begrijpelijk dat Franquin aan Will vroeg om de decors van *Het masker der stilte* te tekenen. Hier ging het namelijk niet om een paar losse meubels of auto's, maar een volledige stad. Een mooi effect van de twee verschillende stijlen naast elkaar is te vinden op de laatste pagina. De wat meer schematische sculpturen van Will aan de gevel van het bankgebouw contrasteren duidelijk met de levendige personages van Franquin.

WAAAA! LAAT ME ERUIT !!
SNIK WOEDEOE!
ZOOOM
BROEBROE
RAF
SMACK
VOOR DE VORM HEB IK EEN ONTWERP AAN FRANQUIN GEVRAAGD...
NOU, DAN HEEFT FRANQUIN OOK NIET ZO'N GELUKKIGE HAND GEHAD!
WAHAHAHA!
HÉ... EEN HONDDROGER!
EN ER IS EEN BRIEFJE BIJ:
MMM*.. UW EMIGE GEBREK DIE ACHT WEEP-BARSTIGE HAREN... SCHADEN UW BOEIENDE PERSOONLIJKHEID... MMM... DADDOW... TOESTELLERIE... ALS BLIJK VAN VRIENDSCHAP...
TOT ZOVER... JE HEBT NU WEER EEN ELEKTRISCH GEVAL GEKOCHT...

Prullaria

Greg zei eens: "Franquin heeft *Ton en Tinneke* alleen maar verzonnen om Dupuis te pesten." Na een ruzie met Dupuis was Franquin naar Kuifje gestapt en hij had aangeboden een nieuwe strip voor het blad te maken. Nadat het contract was getekend, legde Franquin zijn ruzie met Dupuis bij en hij zat op dat moment aan twee strips vast. De perfecte eenvoud van *Ton en Tinneke* is dan ook uit nood geboren. Alles moest zo eenvoudig mogelijk zijn en daarom bleef hij ook voor zijn grappen en zijn decors dicht bij huis. Bijna spelenderwijs creeerde Franquin zo een onvergetelijk document waarin hij het leven in de jaren vijftig vastlegde. In het decor wordt een strijd uitgevochten tussen het niet altijd praktische modernisme van de jaren vijftig en de ouderwetse, maar solide burgerhuizen uit de negentiende eeuw. Ton en Felix zijn de verpersoonlijking van deze tweestrijd: de ene modern, de andere ouderwets. Franquin haalde zijn inspiratie uit fotoreportages die in die tijd in zwang waren en waarin voorbeelden van 'goed wonen' werden geplaatst naast foto's van ouderwetse, rommelige interieurs. Franquin hield van moderne ontwerpen, maar net als de Franse filmregisseur Jacques Tati stak hij de draak met de fantasieloze en weinig solide imitaties ervan. Al in één van de eerste afleveringen blijkt dat Ton niet definitief tot het modernisme is bekeerd. Zijn zolder staat propvol met allerlei prullaria uit vroeger tijden waarvan hij geen afstand kan nemen.

De moderne interieurs van Franquin bestaan vooral uit Franse en Italiaanse meubels die zijn geïnspireerd op Amerikaanse voorbeelden met een mengeling van functionalistische en organische vormen. Met name de zitmeubels zijn designklassiekers, zoals de fauteuil van Marco Zanuso uit 1951 (de eerste stoel met schuimrubber) en de Tecno-stoel van Osvaldo Borsani uit 1954, die beide een vaste plaats hebben in de huizen van Robbedoes en Ton. Overigens maakte Guust in 1965 zijn eigen, levensgevaarlijke variant van de Tecno-stoel. Andere kenmerkende eigentijdse ontwerpen zijn de scharnierende lampen die destijds in Frankrijk heel populair waren, en de rijstpapieren lampen (*De graaf is verstrooid*, 1959). In het kantoor van Stomp in *Baard en Kale en de Witte Hand* staat een merkwaardig boemerangvormig bureau.

Het straatbeeld wordt beheerst door flitsende auto's, zoals de Tarbots naar Franquins eigen ontwerp en de onvermijdelijke Citroën DS die in 1955 op de markt kwam (zie bijvoorbeeld *Z van Zwendel* uit 1959). De opkomst van de auto in de jaren vijftig was ook verantwoordelijk voor de verspreiding van één van de kenmerkendste bouwwerken van deze tijd: het pompstation. Deze gebouwtjes hadden meestal grillige, asymmetrische vormen, zoals ook te zien is aan de Vroep-stations in *Het masker der stilte* en *Een rustige vakantie* (1957).

Voor Incognito-city, de rijkeluisstad uit *Het masker der stilte*, ontwierp Will een grote variatie aan hotels, banken, casino's en villa's, die voor een groot deel zijn geïnspireerd op het werk van Le Corbusier. Zo verwijzen de taps toelopende pilaren waarop veel van deze gebouwen staan, naar het *Unité d'Habitation* in Marseille dat enkele jaren ervoor was opgeleverd.

Later deed Franquin het nog eens dunnetjes over met zijn stad in de jungle van de Palomba (*De schaduw van Z*, 1960). Het idee van een modern vormgegeven stad in de wildernis van Zuid-Amerika is ontleend aan Brasilia, de nieuwe hoofdstad van Brazilië, die op dat moment uit de grond werd gestampt naar het ontwerp van Oscar Niemeyer, een navolger van Le Corbusier.

Franquin bleef ook in de jaren zestig de moderne vormgeving volgen en in zijn strips verwerken. Zo voorzag Guust Flater een muur in het redactiegebouw van een luidruchtige schildering in pop-artstijl (gag 530, 1968), en later maakte hij ontwerpen voor handvormige fauteuils die waren geïnspireerd op de sculpturen van de Amerikaanse kunstenaar Claes Oldenburg (gag 590, 1969; gag 711, 1972).

Invloed

In de loop van zijn carrière kreeg Franquin een steeds groter wordende schare navolgers. In eerste instantie was hij daar zelf de aanstichter van. Aan het eind van de jaren vijftig had Franquin te veel werk en hij nam daarom assistenten aan die zich zijn stijl aanleerden, onder anderen Jidéhem en Roba. Aangezien Robbedoes de naamgever van het blad was, werd Franquins stijl min of meer de huisstijl en werden jonge tekenaars gestimuleerd in zijn stijl te tekenen. Velen (Walthéry, Wasterlain, Gos, Leloup) kregen hun opleiding in de studio van Franquins geestverwant Peyo.

Intussen ontstond in *Kuifje* een andere variant van Franquins stijl, doordat tekenaars de vereenvoudigde stijl die hij bij *Ton en Tinneke* hanteerde, gingen navolgen. Met name Macherot (*Chlorophyl*, *Clifton*) en Berck (*Pechvogel*, op tekst van René Goscinny) ontwikkelden een stijl die werd gekenmerkt door een grote charme en veel vaart. Deze stijl lag dichterbij de eigentijdse grafiek dan Franquins werk voor *Robbedoes*, dat realistischer en gedetailleerder was. Doordat Will van 1958 – '59 artistiek directeur van *Kuifje* was, zal ook hij zijn bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze stijl. Ook Dino Attanasio die vanaf 1957 de strip *Signor Spaghetti* (met Goscinny) tekende en in 1959 *Ton en Tinneke* van Franquin overnam, behoort tot deze 'school'.

De grote doorbraak kwam in de jaren zestig toen *Guust Flater* internationaal een enorm succes werd en Franquin ook buiten België werd nagevolgd. Dick Matena, die in deze tijd zelf op verzoek van de redactie van het stripblad *Pep* korte tijd in de stijl van Franquin tekende, maar daar al weer gauw van terugkwam, formuleerde ooit scherp wat het effect van alle navolgers op Franquin was: "Ik begrijp best dat tekenaars – dat was bij mij ook zo – moeten beginnen met het voorbeeld van anderen, maar op een gegeven moment moet je je eigen weg gaan. Franquin heeft een periode gehad dat-ie echt gek van alle navolgers werd, dat-ie tot in het diepst van zijn ziel gegriefd was. Als het te erg wordt, kijken mensen ook niet goed meer. Door al die dertig, veertig man die hem natekenen, is Franquin niet meer herkenbaar voor de grote massa. Het is een of twee keer leuk, maar als het ook nog 'ns echt goed gebeurt – niet qua inhoud maar qua uiterlijk – dan gaat het je toch wel steken. Waar jij je al die tijd voor suf gepeesd hebt om het te ontwikkelen, wordt door die ander tot op de laatste centimeter gejat en die maakt er mooie sier mee." Intussen bleef Franquin voortdurend op zoek naar manieren om zich te vernieuwen en hij liet zijn epigonen ver achter zich.

B Een uitermate soepele en dynamische tekenstijl in *Hommeles in Rommelgem*...
M ...en *QRN op Bretzelberg*.
O Schetsen van Tinneke.

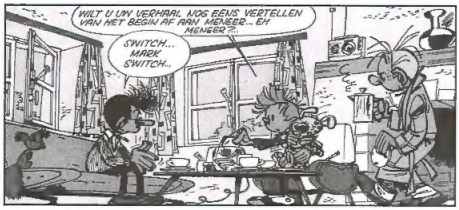

Realisme

In 1960 kon Franquin zich weer helemaal concentreren op *Robbedoes* en *Guust* en kregen Jidéhem en Roba de kans zich met hun eigen strips bezig te houden. In feite was hij op *Robbedoes* uitgekeken, maar omdat hij de uitgever en de lezers niet wilde teleurstellen, begon hij toch maar aan een nieuw verhaal: *QRN in Bretzelburg*. Het werd een nachtmerrie, die uiteindelijk drie jaar zou duren. Om het voor zichzelf interessant te houden, ging hij experimenteren met zijn tekenstijl. Het werk van Amerikaanse tekenaars zoals Milton Caniff en Jack Davis kende hij al jaren, maar hij zag nu kans om de invloeden ervan in zijn eigen tekenstijl te verwerken. Zijn tekeningen werden steeds gedetailleerder en expressiever. Het probleem was alleen dat deze werkwijze ook tijdrovender was. Een aflevering van *Guust* ging nog wel, maar een lang verhaal – dat hij nu bovendien zonder de assistentie van andere tekenaars moest maken – werd een steeds grotere beproeving. "*Robbedoes* werd steeds zenuwachtiger, omdat ik zelf nerveus werd om eraan te werken." In 1968 stopte hij definitief met de serie.

In deze tijd werd ook het probleem weer actueel waarmee Franquin aan het begin van zijn carrière had geworsteld: was hij een realistische of een karikaturale tekenaar? Iemand als Jijé maakte daar geen probleem van. Hij tekende zoals het hem uitkwam. Met zijn gebruikelijke gevoel voor overdrijving zei hij eens dat er nauwelijks verschil was tussen zijn karikaturale en zijn realistische werk: "Wat ik maak kun je nauwelijks een weergave van de werkelijkheid noemen. Ik zie me in de eerste plaats als een karikaturale tekenaar. Om een realistische tekening te maken voeg je hier en daar wat plooien en haren toe, maar veel verschil is er niet." Franquin had er een complexere kijk op: "Ik kan goed naar de natuur tekenen, maar ik ben een soort fototoestel zonder lens. Ik teken gewoon wat ik zie. Ik heb veel plezier van die handigheid, maar het is bij mij nooit tot een echte realistische stijl geëvolueerd. Ik denk dat ik daarom

nooit een realistische strip heb gemaakt." Waarschijnlijk had Franquin bij een 'realistische strip' het werk van Giraud voor ogen, die hij eens de tekenaar noemde "die voor mij het meeste de volmaaktheid benadert." En aangezien het weinig zin had om een imitatie te maken van zo'n perfecte stijl, ging hij maar op zijn eigen manier verder. Uiteindelijk zou dit resulteren in de grafische hoogstandjes van *Zwartkijken*, Franquins laatste belangrijke strip. De vraag of deze strip karikaturaal of realistisch is, is zinloos. In de mooiste afleveringen, zoals die van de man die door meeuwen wordt opgegeten of de mierenstad die uit menselijke schedels bestaat, vond Franquin eindelijk de perfecte synthese waar hij zijn hele leven naar op zoek was.

De gag

Hoewel Franquin met *Robbedoes* onvergetelijke verhalen heeft gemaakt, heeft hij zijn grote populariteit tot vooral aan zijn gagstrips te danken. Daar voelde hij zich ook het meeste thuis: één pagina was overzichtelijk, en toch lang genoeg om een volledig verhaaltje te vertellen.

HAHA! GUUST KRIJGT EEN CACTUSCOMPLEX!...
IK BEN BENIEUWD WAT VOOR'N KRIJSING HIJ NU WEER PROBEERT...
OOOH! WAT EEN GELUK! EEN CACTUSJE VIER!

LB Wandelende hijskranen in *Zwartkijken*.
RO Subplots in *Guust*.

Hij ontdekte de voordelen van de gagstrip met *Ton en Tinneke*. Franquins voorbeeld waren Amerikaanse familiestrips zoals *Bringing up father* en *Blondie*, maar hij gaf daar een eigen draai aan door de grappen naar het naoorlogse België verplaatsen. De humor van *Ton en Tinneke* is nog vrij traditioneel en de gags volgen meestal hetzelfde patroon: Ton pakt zelfverzekerd een probleem aan, maar faalt uiteindelijk op jammerlijke wijze. In andere gags loopt Franquin al vooruit op zijn latere werk. Als uitvinder van nutteloze uitvindingen is Ton een voorloper van Guust en de surrealistische grap waarin Ton droomt dat hij droomt dat hij in de gevangenis zit doet qua sfeer al aan *Zwartkijken* denken.

Terwijl Ton in *Kuifje* probeert zijn rol als nuttig lid van de maatschappij zo goed en zo kwaad mogelijk te vervullen, doet in het tijdschrift *Robbedoes* een figuur zijn intrede die dat juist niet probeert. Guust was oorspronkelijk bedacht door Franquin en Delporte (destijds hoofdredacteur van *Robbedoes*) als een figuur die te stom was om in een strip op te treden en daarom maar een beetje door het blad wandelde en met zijn fantasieën de pagina's van *Robbedoes* in de war stuurde. Pas toen ze door hun ideeën heen waren, besloten ze hem dan toch maar een eigen strip te geven. Volgens Franquin heeft hij toen "zijn principes verloochend".

Guust is de ultieme verpersoonlijking van de geestelijke vrijheid die Franquin zo hoog aanslaat. Guust is niet succesvoller dan Ton, maar hij is zich nauwelijks bewust van zijn falen, of anders trekt hij het zich niet aan en zoekt hij de oorzaak bij anderen. Tegelijkertijd drijft hij de vertegenwoordigers van het gezag en andere mensen met enige pretentie tot waanzin. De opbouw van de gags wordt met *Guust* steeds complexer. Ze zijn vaak een geraffineerde combinatie van slapstick en woordgrappen, terwijl de tekeningen vol zitten met allerlei subplots. Ondanks de overvloed aan details berust de humor van Franquin voor een groot deel op de kunst van het weglaten. Vaak laat hij de climax of pointe van de grap weg en toont hij alleen maar de aanloop en het gevolg ervan. Het is aan de lezer om zelf zijn conclusies te trekken en de grap is daardoor des te effectiever.

Zwartkijken

In de jaren zeventig voerde Franquin de destructieve kracht van Guust een stap verder met zijn strip *Zwartkijken* (1977-1983). Het basisprincipe was in wezen hetzelfde: dagelijkse voorvallen worden uitvergroot tot rampzalige dimensies, alleen krijgt de onschuldige slapstick van *Guust Flater* in *Zwartkijken* de vorm van een vlijmscherpe satire. In beide strips kunnen huishoudelijke voorwerpen in dodelijke machines veranderen, maar terwijl Pruimpit de aanval van een elektrische schuifdeur ('een moderne guillotine') overleeft, wordt het personage in *Zwartkijken* dat door een schuifraam wordt getroffen, daadwerkelijk onthoofd. Naarmate de strip vordert, wordt de humor steeds bijtender en geëngageerder, totdat er ten slotte weinig meer te lachen valt. Het indrukwekkendst is wel de strip die hij in deze tijd voor Amnesty International maakt, waarin Guust droomt dat hij alle mogelijke martelingen ondergaat. Als hij wakker wordt, is hij blij dat het maar een nachtmerrie is, "maar het is ook de realiteit. OP DIT MOMENT..." Bij zoveel ellende staat ook de humorist machteloos.

Arend-Jan van Oudheusden

Website erven-Franquin: www.franquin.com

Bronnen:

Matthew Screech: André Franquin, Master of the Ninth Art, *Journal of Popular Culture*, vol. 33.3 (1999)

Reinoldt Duerings: Ik laat Guust voor me knutselen, *Stripschrift* 66

Hans Pols: Interview met Franquin, *Stripschrift* 220

Franquin: De bende van vier, *Stripschrift* 151/152

Interview met Franquin, *Gaston* nr 1-2

Numa Sadoul: *Et Franquin créa Lagaffe* (1986)

Jijé: *Les cahiers de la bande dessinée*, nr. 39

Will: *Les cahiers de la bande dessinée*, nr. 45

Pieter van Oudheuden: Dick Matena: De onnavolgbare, *De Toestand* nummer 2 (februari 1990)

Broze stad:
Don Quichot in New York

„Ik verzeker u Sancho," zei Don Quichot „dat de schrijver van deze geschiedenis een of andere wijze tovenaar is."

Miguel de Cervantes Saavedra – De geestrijke ridder Don Quichot van La Mancha

Een van de meest intrigerende strips van het afgelopen jaar was *Broze stad*. Deze stripbewerking van de gelijknamige roman van Paul Auster uit 1985, kwam tot stand nadat *Maus*-auteur Art Spiegelman zijn vriend Auster had gevraagd een stripscenario te schrijven. Hoewel dat plan niet van de grond kwam, resulteerde het wel in het idee om Austers bestaande verhaal te verstrippen. Die keuze lag niet voor de hand, omdat *Broze stad* een roman is waarin weinig actie voorkomt die makkelijk in beelden is om te zetten. *Broze stad* is juist een echte woordenroman, waarin Auster speelt met de betekenis van taal. In het voorwoord van de strip schrijft Spiegelman dan ook hoe meerdere keren vruchteloos was geprobeerd de roman om te werken tot een filmscript.

Voor de klus zocht Spiegelman zijn oud-student Paul Karasik en David Mazzucchelli (bekend van *Batman year one*) aan. Zij slaagden er wonderwel in een strip te maken die geen afbreuk deed aan het origineel en die zelfs nog wat toevoegde: namelijk beeld. Hele scenes uit het boek moesten worden omgezet in visuele taal, met verrassend resultaat.

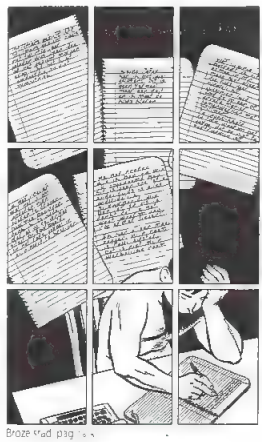

Broze stad, pag [illegible]

Hoofdpersoon van *Broze stad* is de dichter Daniel Quinn, die na de dood van zijn vrouw en zoontje de vergetelheid heeft gezocht. Hij schrijft niet meer onder eigen naam, alleen nog goedkope detectives onder pseudoniem. Zijn slapende bestaan wordt verstoord wanneer hij 's nachts een telefoontje krijgt waarin iemand vraagt naar de detective Paul Auster. Het is een zaak van leven of dood, zegt de beller. Quinn besluit na enige aarzeling in te gaan op de uitnodiging voor een gesprek en zich uitgevend voor Paul Auster komt hij in contact met Peter Stillman. Deze man is als kind door zijn godsdienstwaanzinnige vader jarenlang opgesloten in het donker in de hoop dat hij zonder contact met de buitenwereld de 'taal van God' zou gaan spreken. Vader Stillman komt binnenkort vrij en Quinn stemt in om zoon Stillman te beschermen tegen diens mogelijke kwade plannen.

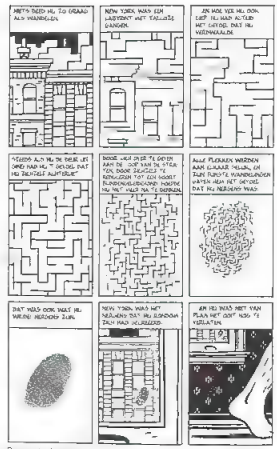

Broze stad, pag na 4

Langzaam verliest Quinn zichzelf in zijn detectivespel en langzaam ook wordt het de lezer duidelijk dat wat hij te zien krijgt niet langer strookt met wat hij van het begin af aan voor waar aannam. De auteurs spelen een spelletje met het verwachtingspatroon van de lezer, die gewend is dat in detectives ieder detail een mogelijke aanwijzing is voor de ontknoping; iets wat al wordt onthuld op pagina 7 in de strip (*„Wat hem in detectives beviel was hun beknoptheid. Elk zinnetje, elk woord betekent iets. En zo niet, dan kan het altijd nog iets gaan betekenen. Alles wordt essentieel. de kern van het verhaal verschuift en de omtrek kan pas getrokken worden aan het eind"*).

Helemaal verwarrend wordt het wanneer Quinn op zoek gaat naar de echte Paul Auster en de schrijver zichzelf opvoert als personage.

Thematiek

Broze stad draait om de vraag, in hoeverre mag een lezer verwachten dat wat hij leest de realiteit is? Dat thema wordt verwoord door de schrijver zelf als het personage Paul Auster. Op pagina 92 van de strip ontmoet hij hoofdpersoon Quinn en raakt met hem in gesprek over hun beider lievelingsboek *Don Quichot*. Wat is er waar aan dat boek en wat niet, vraagt Auster zich af. Die vraag is op twee niveaus te stellen. Ten eerste lijdt hoofdpersoon Don Quichot aan waanvoorstellingen. Wie de beroemde roman wel eens gelezen heeft, weet dat Don Quichots belevenissen niet altijd te scheiden zijn van zijn fantasie.

Ten tweede is *Don Quichot* volgens schrijver Cervantes niet door hemzelf geschreven, maar zogenaamd door een ander.

Cervantes beweert dat hij het manuscript alleen heeft vertaald.

De geestrijke ridder Don Quichot van La Mancha, zoals het boek officieel heet, verscheen in 1605. De hoofdpersoon besluit op een goede dag een dolende ridder te worden in de hoop dat iemand zijn avonturen te boek zal stellen. Hij besluit vanaf dat moment verliefd te zijn op een jonkvrouw. Daarvoor kiest hij een lokale boerenmeid uit die hij nog nooit gezien heeft en die hij Dulcinea doopt. Hij neemt de plaatselijke boer Sancho Panza op sleeptouw als schildknaap en spiegelt hem een eigen eiland voor dat hij voor hem zal veroveren. Wat volgt zijn vele kolderieke avonturen vol stokslagen en mislukkingen. Allemaal waar gebeurd, volgens Cervantes. Hij heeft de geschiedenis van de ridder van de droevige figuur naar eigen zeggen zo getrouw mogelijk gereconstrueerd aan de hand van authentieke geschriften die ergens gevonden zijn.

Het boek is een groot succes en tien jaar later komt er een vervolg, waarin de avonturen verder gaan. In dat tweede deel noemt Cervantes een getrouwe bron voor de overleveringen: de Arabier Sidi Hamed Benengeli. Don Quichot krijgt te horen dat zijn avonturen te boek zijn gesteld door Sidi Hamed, die zo als auteur van het eerste deel van Don Quichots avonturen wordt geïntroduceerd. Vervolgens becommentarieert Don Quichot het eerste deel van zijn eigen avonturen op waarheidsgehalte *(„Ik moet thans wel zeggen dat de auteur van mijn historie geen wijze man was, maar en of andere domme klotsmajoor die op goed geluk in het wilde weg en zonder enig overleg het verhaal heeft opgeschreven.")*

Eenzelfde spelletje met de realiteit speelt Paul Auster met zijn *Broze stad*. Net als Don Quichot leidt hoofdpersoon Quinn (die de zelfde initialen heeft als Don Quichot: DQ) aan waanvoorstellingen. Waar Don Quichot zich ridder waant na het lezen van te veel ridderromans, daar verandert Quinn in een detective nadat hij jarenlang de ene na de andere detective heeft verslonden (iets wat in Austers boek overigens duidelijker naar voren komt dan in de verstripping).

Broze stad, pag. 33

Verder is het in *Broze stad* net als in *Don Quichot* schimmig wie het verhaal vertelt. Uiteindelijk blijkt een niet nader genoemde bekende van Auster het verhaal te hebben verteld op basis van de aantekeningen die Quinn heeft achtergelaten over zijn detectivewerk, daarmee suggererend dat alles dus 'echt' gebeurd is.

Vormgeving

Hoofdpersoon Quinn lijdt onder de dood van zijn vrouw en zijn driejarige zoontje. Hij doolt almaar doelloos door de stad om maar niet te hoeven nadenken. Langzaam glijdt hij weg in zijn eigen realiteit. Hij schrijft alleen nog maar onder pseudoniem en gaat zich vereenzelvigen met zijn eigen creatie, de detective Max Work.

Zijn zoektocht naar vergetelheid wordt perfect verbeeld door Mazzucchelli en Karasik op pagina 4 van de strip. Op die pagina wordt beschreven hoe Quinn tijdens zijn doelloze wandelingen probeert op te lossen in de stad. De bakstenen van de huizen in New York gaan langzaam over in een stratenplan van die stad, dat weer transformeert in de vingerafdruk van Quinn zelf. De auteurs maken zo in één pagina duidelijk dat de getraumatiseerde Quinn geen eigen persoonlijkheid meer heeft en probeert op te gaan in zijn omgeving. Hij leeft in een isolement.

Broze stad, pag. 4

Dat wordt later in de strip nog eens benadrukt op pagina 85. Quinn zit vast in zijn onderzoek en begint de grip op de dingen te verliezen. Mazzucchelli en Karasik zoemen in op zijn vingerafdruk, die verandert in een enorm labyrint waarin de lezer uiteindelijk stuit op een dichte deur: symbool voor zowel Quinns geestelijke blokkade als zijn impasse in het onderzoek.

Een ander voorbeeld is pagina 37, waarop negen even grote plaatjes samen één geheel vormen. Quinn zit in zijn schrift aantekeningen te maken over zijn twijfels in hoeverre hij alles moet geloven wat er gebeurt. Het wit tussen de kaders functioneert als traliewerk: Quinn zit opgesloten in zichzelf. Een mooie vondst van de auteurs.

Naarmate het einde van het boek nadert, wordt de lezer steeds meer aan het twijfelen gebracht over wat nu wel en niet echt is. Zijn Peter Stillman junior en zijn vrouw sublimaties van Quinns hunkering naar zijn overleden zoon en vrouw en leven ze alleen maar in zijn hoofd? Of zijn het 'echte' personages? De auteurs geven aanwijzingen voor het eerste. Zo maken ze op pagina 33 van de strip gebruik van beeldrijm: het gezicht van Peter Stillman junior verandert langzaam in dat van Quinns zoontje, die niet toevallig ook Peter heette. En ook de vrouw van Stillman (op wie Quinn zich – net als Don Quichot met zijn Dulcinea – verliefd waant omdat dat vaak gebeurt in detectiveverhalen) vertoont grote gelijkenissen met de foto van Quinns overleden echtge note die op pagina 5 staat.

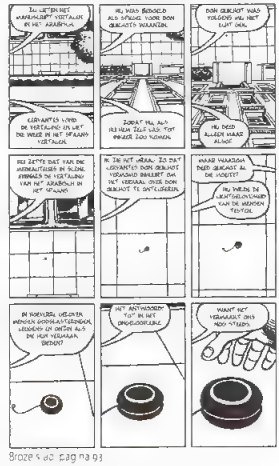
Broze stad, pag. 63

Werkelijkheid

In hoeverre mag een lezer verwachten dat wat hij leest realiteit is? De auteurs verdiepen die taalfilosofische kwestie door het personage Stillman senior op te voeren. Hij heeft een theorie over een werkelijkheid achter de taal. Volgens zijn theorie heeft alles wat je leest, schrijft of zegt een andere betekenis dan de werkelijkheid die je ermee aanduidt (leuk detail: Stillman vertelt later dat hij de schrijver van het boek waarop hij zijn theorie baseert – net als Cervantes destijds – zelf verzonnen heeft). Hoewel allerlei bijbelse verklaringen worden gegeven voor hoe 'woord' en 'object' na de Zondeval los van elkaar kwamen te staan, lijkt het of de auteurs in die scène ook een vraag willen oproepen bij de lezer, in hoeverre verwijst deze strip die je leest naar de werkelijkheid?

In de tussentijd is het de lezer al duidelijk geworden dat Quinn net zo gek is als Stillman senior. Hij kopieert ook meer en meer diens bizarre gedrag tijdens het schaduwen. Dat mondt uit in het laatste plaatje op pagina 59, waarop beide mannen exact dezelfde houding aannemen. De vraag dringt zich zelfs op of Quinn en Stillman niet één en dezelfde persoon zijn. Is vader Stillman niet ook een sublimatie van het schuldgevoel dat Quinn heeft over het ongeluk van zijn kind? Na de verdwijning van Stillman (die later dood blijkt te zijn) sterft Quinn ook in zekere zin. Hij verdwijnt min of meer voor de buitenwereld, herkent zijn eigen spiegelbeeld niet meer en zijn appartement wordt verhuurd aan een ander.

Wat is echt en wat is niet echt in *Broze stad*? Is het hele verhaal niet ontsproten aan de fantasie van een gek opgesloten in een lege kamer? Aan het eind van het album blijken alle gebeurtenissen lukrake aantekeningen die op willekeurige volgorde uit Quinns schrift zijn gevallen. Op pagina 129 tot en met 134 worden de strakke kaders van de stripplaatjes losgelaten en dwarrelen de plaatjes haast vrij over het papier, alsof de bladeren van een schrift hebben losgelaten. De verteller heeft ze vervolgens "zo nauwkeurig mogelijk", zo meldt hij zelf, aan elkaar geweven. De lezer rest niets dan het album van voren af aan te herlezen en zich nogmaals te laten meeslepen in het bedwelmende spel dat de auteurs spelen met werkelijkheid en fantasie.

Broze stad pagina 3

„In hoeverre geloven mensen leugens en onzin als die hun vermaak bieden," vraagt 'Paul Auster' zelf op pagina 93 van *Broze stad*. Het is de wedervraag aan Quinn, nadat die Auster heeft gevraagd waarom in *Don Quichot* een spel wordt gespeeld met de realiteit. Auster: „Het antwoord is: tot in het ongelooflijke. (…) En dat is ook het enige wat we van een boek mogen verwachten: dat het ons vermaakt." ***Hans van Soest***

Broze stad. Auster & Mazzucchelli. Oog & Blik, 2004. 144 blz. € 19,90

Geld wacht op inventieve stripmakers

Prachtige klassiekers als *Kraut* van Peter Pontiac en *Rampokan* van Peter van Dongen. Welke serieuze stripmaker droomt er niet van zijn of haar eigen *pièce de résistance*? Toch laten veel auteurs zich afschrikken door de lange adem die je voor zo'n project moet hebben en het gebrek aan inkomsten dat je hebt in de productieperiode.

Boeken als *Kraut* en *Rampokan* konden gemaakt worden met behulp van subsidies. Het Nederlandse Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (BKVB) heeft geld klaar liggen voor dappere stripmakers met goede ideeën. „Maar er komen niet veel stripmakers meer aankloppen voor ondersteuning," zegt Nienke van Beers van het fonds. „Een paar jaar geleden was dat nog anders. Niet alleen Peter Pontiac en Peter van Dongen vroegen toen subsidie aan, maar onder anderen ook Guido van Driel, Barabara Stok, Cees Heuvel en Marcel Ruijters. Dat heeft toen veel publiciteit opgeleverd, waardoor veel andere stripmakers ook aanvraagformulieren indienden. Maar dat is nu niet meer zo."

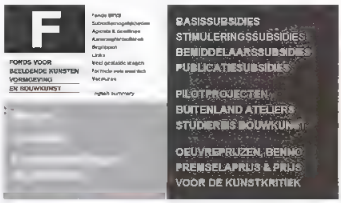

Het fonds BKVB kent grofweg twee soorten subsidies: een basissubsidie van 32.000 euro voor iemand die twee jaar lang ondersteund wil worden. En een stimuleringssubsidie voor kortlopende projecten.

Om voor de basissubsidie in aanmerking te komen moet je wel aan een aantal criteria voldoen. Zo moet je minstens vier jaar lang werkzaam zijn geweest als professioneel stripmaker/vormgever/illustrator. Een kunstopleiding is geen vereiste. Er geldt een inkomensgrens van 20.000 euro per jaar en je moet in Nederland wonen.

Daarnaast zijn er verschillende stimuleringssubsidies: startsubsidies voor jonge tekenaars en werkbudgetten voor concrete projecten. Voor beide gelden weer andere criteria.

Aanvraagformulieren zijn te downloaden op de site van het fonds: www.fondsbkvb.nl. Daar vind je ook meer informatie over de verschillende soorten beurzen en de voorwaarden waaraan je moet voldoen. Eén tip die we opvingen uit de kringen rond de commissie die de aanvragen beoordeelt: vraag subsidies aan voor iets waar je goed in bent. Probeer niet geforceerd kunstzinnig te zijn, maar kom gewoon met een idee voor een goede, originele strip.

Voor Belgische stripmakers zijn er ook diverse wegen naar subsidiepotten, zoals die van het Vlaams Fonds voor de Letteren. Meer info over de voorwaarden: www.fondsvoordeletteren.be. Daar kun je meteen doorklikken naar 'werkbeurzen stripauteurs 2006'. ***Hans van Soest***

Het laatste oordeel

Kleine West Coast Blues

Jacques Tardi en Jean-Patrick Manchette

Uitg. Oog & Blik; 78 pl.; zwart-wit; slappe kaft, € 14,95

Al decennialang bespreekt *ZozoLala* boeken van Jacques Tardi en zelden zijn de recensenten ontevreden over 'de nieuwe Tardi'. Soms zijn er boeken die er echt uitspringen (*Loopgravenoorlog* bijvoorbeeld) een andere keer zie je dat de tekenaar een iets minder jaar had (*Een kater vol lood*) Voor *Kleine West Coast Blues* was Tardi duidelijk geïnspireerd. Misschien is het de hernieuwde 'samenwerking' met een van zijn favoriete schrijvers, Manchette (die in 1996 overleed), op wiens gelijknamige roman uit 1976 zijn nieuwe strip is gebaseerd. Misschien had Tardi na het rauwe vierluik over de Parijse commune *De stem van het volk* wel weer zin in een lekkere noir-strip die in een iets nabijer verleden speelt.

Want noir is *Kleine West Coast Blues* zeker. Dat is al duidelijk in de eerste pagina's van deze raamvertelling. De cynische familievader Georges Gerfaut rijdt 's avonds lichtelijk aangeschoten en stoned in zijn staalgrijze oldtimer-Mercedes op de ringweg van Parijs, rookt (natuurlijk) een sigaretje en luistert naar zachte west-coast jazz. Hij rijdt alleen veel te hard, 145 km/uur en raakt verzeild in een ingewikkelde plot vol huurmoordenaars, wanneer hij een man helpt die met zijn Citroën DS een ongeluk heeft gehad. Voor een uitgebreide analyse en inhoudsbeschrijving verwijs ik hier naar de vorige *ZozoLala*.

Wat van belang is in *Kleine West Coast Blues*, is dat Gerfaut op de vlucht slaat, eigenlijk de hele strip blijft vluchten en dat de road movie bizar en origineel wordt wanneer zijn gezin erbij betrokken raakt (hij stond op het punt om op vakantie te gaan)

Tardi's keuze voor wederom een verhaal van Manchette (eerder verstripte hij *Griffu*) is een gelukkige, want zijn verhalen over sukkels die ergens in verstrikt raken sluiten perfect aan bij Tardi's grove, realistische zwart-wit tekenwerk. Net als Manchette is Tardi gek op details (de showroom aan oude auto's die voorbijtrekt, het expliciete geweld) en is de sociale dimensie uit Manchettes werk iets dat we in vrijwel alle strips van Tardi terugzien. Een bijzonder sterke passage in dit boek is de periode die Gerfaut na een ernstige verwonding doorbrengt bij een oude man in een berghut. De spanning tussen de oude man en de mysterieuze vreemdeling die zijn verleden achter zich lijkt te hebben gelaten, spat van de pagina's af. Een ander element dat vaak terugkeert bij Tardi is de nonchalance die steeds erger wordt. Gaandeweg het verhaal vraag je je af waarom Gerfaut zijn gezin zo makkelijk in de steek laat. Het interesseert hem helemaal niets meer hoe de afloop van dit avontuur zal zijn en of hij ooit nog terug zal keren naar zijn vervelende baan. Met *Kleine West Coast Blues*, dat genomineerd is als beste album van het jaar door het Stripfestival Angoulême, bewijst hij in ieder geval weer eens dat hij nog steeds tot de belangrijkste stripmakers van dit moment te behoort.

Gerard Zeegers

Cinema Panopticum

Thomas Ott

Uitg. L'Association; 104 pl.; zwart-wit; harde kaft; € 18,50

Thomas Ott is al jaren het best bewaarde geheim van de stripwereld. Deze Zwitser publiceerde in het buitenland al enkele prachtige albums, maar hier in Nederland en België wordt zijn werk slecht verspreid. Dat is niet alleen jammer, maar ook onbegrijpelijk. Niet alleen speelt de taalbarrière geen rol doordat Ott veelal tekstloze strips maakt, zijn verhalen zouden ook een breed publiek moeten kunnen aanspreken

De korte strips van de 39-jarige Ott behoren tot hetzelfde genre als de fameuze horror- en sciencefiction-strips uit het voormalige fonds van EC-comics: pulpachtige verhalen die toewerken naar een verrassende wending aan het eind. Zo ook *Cinema Panopticum*, dat terecht is genomineerd als album van het jaar op het stripfestival van Angoulême.

In deze raamvertelling loopt een klein meisje over de kermis. Haar vijf muntjes stopt ze iedere keer in een andere kijkdoos, waardoor telkens een fantasievol verhaaltje opstart. Het eerste verhaal, *The hotel*, toont een man die een kamer zoekt in een hotel dat later geen hotel blijkt te zijn maar een mensenval. Dit verhaal, dat eerder is gepubliceerd in de stripbundel *Comix 2000*, zet de toon voor de

rest van de voorstellingen die het meisje te zien krijgt. Maar het allergriezeligste verhaal blijkt uiteindelijk datgene wat het meisje aan het eind te zien krijgt…

Thomas Ott is een begenadigd verhalenverteller. Zijn tekstloze verhalen zijn volkomen helder te volgen en zijn behalve griezelig ook altijd licht humoristisch. Daarnaast zijn de tekeningen ook nog eens een lust voor het oog. Ott maakt gebruik van schaafkarton, een zwarte ondergrond waar hij met een vlijmscherp pennetje witte lijntjes in krast. Het vele zwart dat die werkwijze met zich meebrengt, geeft zijn verhalen immer de juiste sfeer mee. Een diamantje dus, die Ott, die dat met *Cinema Panopticum* nog maar weer eens bewijst.

Hans van Soest

De Woestijnschorpioenen 4: De weg van de koorts

Pierre Wazem

Uitg. Casterman; 74 pl.; kleur; harde kaft, € 17,50

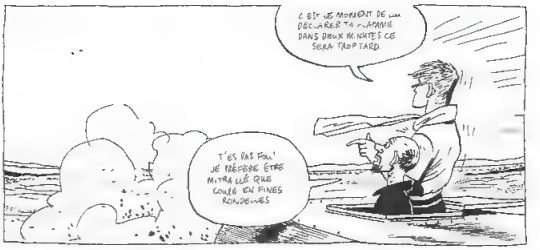
C'EST JE MOMENT DE LUI DÉCLARER TA FLAMME DANS DEUX MINUTES CE SERA TROP TARD
T'ES PAS FOU ! JE PRÉFÈRE ÊTRE MITRAILLÉ QUE COULÉ EN PINES RONDEVAES

In de loop van zijn lange carrière ontwikkelde Hugo Pratt zich tot een der belangrijkste stripmakers. Met de reeksen *Corto Maltese* en *De Woestijnschorpioenen* bereikte hij regelmatig grote verhalende en grafische hoogten. Maar een dode stripmaker is een weer loze prooi voor erfgenamen en stripuitgevers. In *ZozoLala 145* viel te lezen dat de Zwitserse stripmaker Pierre Wazem bereid was gevonden de reeks *De Woestijnschorpioenen* voort te zetten. Het album *De weg van de koorts* pakt de draad weer op waar deze in het laatste verhaal van Pratt leek te zijn geknapt. Vermomd als doofstomme Galla reist de Pool Kolnsky per trein naar de Ethiopische vrijheidsstrijders. Het grootste deel van het verhaal beschrijft echter de tocht van een typisch Prattesk gezelschap in de woestijn. Een uitgeputte luitenant La Motte van het Vrije Franse leger wordt gevonden door de tovenares Ghula, die met haar volgelingen plus de Italiaanse jood Modena en een Indochinese deserteur naar de kust reist. Iedereen is op weg naar zijn eigen doel en toeval voert hen langs dezelfde route. Zoals we ook van Pratt gewend zijn, is de reis belangrijker dan de aankomst.

Hoewel Wazem een jonge stripmaker is, is hij geen debutant. Ook bezit de Zwitser de kwaliteiten om een goede strip te maken. Het 'probleem' met het werk van Hugo Pratt is echter dat het zo bedrieglijk eenvoudig lijkt. Strak getekende personages leuteren wat met elkaar in een kaal woestijndecor. Een kind kan de was doen. Maar als Pratt geen zin of haast had, sloeg hij zelf ook gelijk de plank mis. Ook in zijn meest gerijpte werk zijn de dieptepunten even makkelijk aan te wijzen als de hoogtepunten. Daarbij komt ook dat het een talent op zich is om het handschrift van een collega goed in de vingers te krijgen. En al is Wazem een goede stripmaker en een redelijk stripverteller, toch lukt het hem niet het niveau van de Italiaanse stripreus te benaderen. Wat Pratt soms niet op kon brengen, lukt Wazem helemaal niet.

De weg van de koorts is daardoor een lomp boek geworden, dat zowel Pratt als Wazem geen recht doet. Wazems pogingen de achteloze maar nauwgezette penseelvoering van zijn voorganger te kopiëren, leiden tot zeer wisselvallige resultaten. De tovenares Ghula en La Motte komen goed uit de inkt. Maar vooral de verbeelding van Modena en de Portugese Italiaan Boselli zorgt voor gedrochtelijke resultaten. Verhaaltechnisch willen de personages evenmin tot bloei komen. Wazem heeft goed naar de vorige delen gekeken, maar komt toch niet tot de kern. De reisgenoten spreken op eenzelfde manier met elkaar als in de Pratt-albums en toch wordt het nergens spannend. Halverwege moet er zelfs grof fysiek geweld aan te pas komen om de lezer weer in het verhaal te trekken. *De weg van de koorts* is de *via dolorosa* van zowel Pratt als Wazem. De enige die er bij wint zal de uitgever zijn.

Jef Nieuwenhuis

De tweede kus 1: Ringo

Conz

Uitg. Oogachtend; 70 pl.; zwart-wit; slappe kaft; € 14,00

Een opgesmukte parochiezaal met een houten karrenwiel aan de muur en een discobol aan het plafond. Welkom in de wereld van Ringo. Ringo heet eigenlijk Maurice (naar zijn opa), maar zijn vrienden vonden de voornaam van de jolige Beatles-drummer toepasselijker. Niet dat Ringo ooit als popidool door duizenden meisjeskelen is toegejuicht, want als Vlaamse student mag hij al blij zijn met een verlegen flirt tijdens de zaterdagavonddisco. Ringo deert het allemaal niet. Hij beschikt over genoeg fantasie om de ingetogen charme van zijn eigen alledaagse omgeving in te zien. Daarin lijkt hij op Conz (ook al zo'n bijnaam), die zijn strip gedreven op papier heeft gezet.

Tijdens een van de vele discoavondjes ontmoet Ringo de ongecompliceerde Hanne, zijn eerste vriendinnetje. Zij gooit zijn kalme leventje meteen in de hoogste versnelling, totdat hij in al zijn overmoedige jongensromantiek een goede vriend van haar schoffeert... met een rechtse directe. Hanne maakt het uit, het leven gaat verder. Jaren later loopt Ringo zijn oude lief toevallig tijdens de kerstinkopen weer tegen het lijf. Hij zal Hanne achterna reizen tot aan de andere kant van de aardbol.

Uit Conz' verhaal over de eerste grote liefde in het leven van zijn hoofdpersoon spreekt hetzelfde ongecompliceerde speelplezier als uit de vroege singletjes van Ringo's muzikale helden. Net als in Conz' enthousiast ontvangen debuut *Toen ik nog baas van de wereld was* vertelt de stripmaker zijn liefdesverhaal met een gemak alsof hij zijn leven lang al niets anders doet. Op de juiste momenten geeft hij zijn verhaal lucht met langere tekstloze passages en kruidt hij de kleinsteedse Vlaamse wereld van zijn hoofdpersoon met prikkelende fantasievoorstellingen. Als de vertrekhal van het vliegveld Zaventem bij het afscheid van de hoofdpersoon letterlijk in brokstukken uiteenvalt, voel je moeiteloos met hem mee. Dat zijn knappe scènes, die de soms wat moeizame gezichtsuitdrukkingen van Conz' personages (het enige minpuntje van de strip) meteen doen vergeten.

Na het dichtslaan van *Ringo* vraag je je direct af hoe de hoofdpersoon zich in de twee nog volgende delen van *De tweede kus* door zijn amoureuze groeistuipen heen gaat slaan. En vooral wat hij al die tijd in de nogal raadselachtige figuur van Hanne heeft gezien. Vragen die bewijzen dat Conz zijn personages overtuigend tot leven heeft weten te wekken. Dat is geen geringe prestatie van de Vlaamse twintiger en belooft veel goeds voor de toekomst. Ook de Beatles zijn ooit begonnen als *boys next door*. Conz lijkt dat te beseffen en reikt in *De tweede kus* naar grote hoogten door dicht bij huis te blijven.

Toon Dohmen

Senne & Sanne 1: Rebbeca R.

Marc Verhaegen

Uitg. Mezzanine; 48 pl.; kleur, slappe kaft, € 4,50

In de onsmakelijke ontslagzaak rond *Suske en Wiske*-tekenaar Marc Verhaegen die moest vertrekken bij Studio Vandersteen, trokken de gezamenlijke stripjournalisten *en bloc* partij voor Verhaegen. Nu leende de rel zich daar ook wel voor. Verhaegen was 'de eenling die het opnam tegen 'het machtige concern'. Hij afficheerde zich als een hervormer die van *Suske en Wiske* weer de strip zou maken zoals Willy Vandersteen zelf het ooit bedoeld had. Hij werd ontslagen omwille van een gepland album over de holocaust om de jeugd te wijzen op de verderfelijkheid van vooroordelen. Hoeveel argumenten heb je nodig om partij te trekken?

Verhaegen is inmiddels zijn eigen reeks begonnen. *Senne en Sanne*. Het eerste deel, *Rebecca R.*, is een bewerking van het omstreden *Suske en Wiske*-scenario.

In dit album vinden het jongetje Senne en het meisje Sanne in een speelgoedmuseum het konijn Krolik, ooit de favoriete knuffel van het joodse meisje Rebecca Rotenberg die Krolik in 1941 is verloren. Krolik heeft magische krachten en kan Rebecca beschermen zolang hij bij haar was. Hij vraagt de kinderen om Rebecca en hem weer bij elkaar te brengen en zendt hen terug in de tijd naar de Tweede Wereldoorlog. Daar worden ze geconfronteerd met de wreedheid van de nazi's en hun sympathisanten.

Verhaegen kwam al eerder in opspraak bij de studio. Een aflevering die speelde in Zuid-Afrika moest op punten worden herschreven omdat het te veel het vingertje zou heffen over de apartheid. Volgens de erven Vandersteen was zijn plan voor *Rebbeca R.* (toen nog *Sulamith Schiff* geheten en geïnspireerd op het levensverhaal van de holocaust-overlevende Tobias Schiff) de druppel die de emmer deed overlopen.

Verhaegen tekent *Rebecca R.* in een stijl die dicht aanligt bij de tekenstijl die hij voor *Suske en Wiske* hanteerde. Het verhaal lijdt erg onder de hoeveelheid informatie die Verhaegen kwijt wil over het leven van de joden en de verschrikkingen van de oorlog. De lange dialogen halen de vaart eruit. De moraal ligt er erg dik bovenop, maar dat is voor een kinderstrip niet storend. Volwassen striplezers zullen er weinig plezier aan beleven.

Rebecca R. heeft absoluut een pedagogische waarde. Veel kinderen weten niets van de Tweede Wereldoorlog en hun kan het verhaal niet vaak genoeg verteld worden. Maar dat Studio Vandersteen het niet vond passen in het concept van *Suske en Wiske*, daar had den ze wel gelijk in. *Suske en Wiske* moet nu eenmaal pretentieloos zijn en dat is *Senne en Sanne* zeker niet. Hoewel Willy Vandersteen zelf vroeger ook wel eens maatschappijkritiek in zijn strips verwerkte, was dat altijd op luchtige toon. Verhaegen wil zijn boodschap er echt in rammen bij de lezer. Het einde is ook niet bepaald vrolijk voor een kinderstrip. Niets mis mee, integendeel. Maar wie zich niet wil onderwerpen aan het format van een al decennia lopende reeks, moet niet als boodtekenaar in dienst gaan bij een studio. Dat geldt voor Disney dat geldt voor *Kabouter Plop* en dat geldt ook voor Vandersteen. Verhaegen moet dus niet al te verongelijkt doen.

Hans van Soest

Nick Naffer 1: Gangsta zonder blaffer

Manu Larcenet

Uitg. Oog & Blik; 48 pl.; kleur; harde kaft; € 14,95

Kan een strip over een kansarme allochtone jongen leuk zijn? Het antwoord van Manu Larcenet op deze vraag is: ja! Larcenet bewijst zijn gelijk met *Gangsta zonder blaffer*, het eerste deel van de nieuwe serie van deze Franse humorist.

Nick Naffer is een jongen van Arabische afkomst, die met zijn moeder en zijn oma in een klein flatje in een Franse achterstandswijk leeft. Over zijn vader wordt verteld dat hij jaren geleden is weggegaan om mee te werken aan de bouw van een snelweg in 'Finlandalusie'. Naffer wil niets liever dan zijn vader daar een keer op zoeken, maar daar is geld voor nodig. En dat is nu net het probleem, want Nick Naffer is een *loser* die bijna dagelijks wordt beroofd van zijn geld en in elkaar geslagen door de bende van Yannick.

Naffer bedenkt verschillende manieren om snel aan veel geld te komen. Eerst probeert hij het als manager van rapper Jumbo, sorry, Jean-Bruno, maar als dat niet snel genoeg geld oplevert probeert hij het als crimineel. Ook hiervoor lijkt Nick Naffer niet in de wieg te zijn gelegd. Het leven van Nick Naffer en de andere jongens uit zijn wijk speelt zich grotendeels af tussen de auto's en het afval op straat, maar ondanks dit troosteloze decor is *Nick Naffer* een pure humorstrip.

Met *Nick Naffer* voegt Larcenet een (letterlijk) kleurrijk personage toe aan de lange reeks stripsukkels die keer op keer pech hebben, wat - geen beter vermaak dan leedvermaak - steeds tot komische situaties leidt. Bovendien bevolkt hij zijn stripwereld met al even kleurrijke (opnieuw in meerdere opzichten) bijfiguren, zoals de eerder genoemde rapper die bizarre raps als *Ik voed mijn Rottweiler met kindervlees* op zijn repertoire heeft staan en de mysterieuze Edukator, een superheld die de buurtjongetjes strafwerk laat maken voor de spelfouten in de graffiti die zij op de muur hebben gekalkt.

Ongetwijfeld heeft het succes van *De dagelijkse worsteling* meegespeeld bij de beslissing om deze strip in vertaling uit te brengen, maar *Nick Naffer* is lichter van toon, met een lach maar zonder traan. Larcenets nieuwe strip mag dan niet ontroeren, hij is wel heel amusant.

Hans Pols

Japan

Diverse auteurs

Uitg. Casterman; 320 pl.; zwart-wit; slappe kaft; € 15,95

Een leuk idee. Dat is de opzet van *Japan* zeker. Stuur een paar getalenteerde stripmakers naar een ver buitenland en laat ze strips maken over wat ze daar allemaal zien. Helemaal origineel is het niet, want de Franse uitgeverij L'Association stuurde enkele jaren geleden al eens stripmakers naar Egypte en Mexico met dezelfde opdracht. Dat leverde toen alleraardigste reisverslagen op van onder anderen Thomas Ott, Golo en Jean-Christophe Menu. Helaas haalt *Japan* die klasse niet.

Op zich is dat vreemd. Want Frédéric Boilet, de samensteller van de bundel, ging nog een veelbelovende stap verder dan zijn collega's van L'Association. Behalve negen Franstalige stripmakers nodigde hij ook acht Japanners uit om over hun dagelijkse leefomgeving te vertellen. Je zou denken dat dat behalve een blik van buitenaf ook een mooi inkijkje van binnenuit oplevert. Maar vreemd genoeg komt dat in *Japan* niet overtuigend uit de verf.

De Franse auteurs leveren wisselende reisverslagen af vol verwondering over de vreemde cultuur waarin zij op uitnodiging van Boilet twee weken lang mochten vertoeven. Zo tekenen François Schuiten en Benoît Peeters een fraai fictief toekomstbeeld over de populaire cultuur in Osaka: een soort futuristische extrapolatie van wat zij daar aan geavanceerde technologie en popcultuur te verstouwen kregen. Ook Nicolas de Crécy levert een lezenswaardig verslag af over een wel heel opmerkelijke *alien* die compleet met Franse manager zijn weg moet vinden in de hedendaagse Japanse grootstad. Tegen deze amusante Europese bijdragen steken die van de Japanse auteurs helaas nogal bleekjes af. Zij vertellen zelden over het dagelijks leven in Japan, maar hoofdzakelijk over de Japanse mythologie. Met uitzondering van de strips van Kan Takahama en Daisuké Igarashi levert dat nogal obligate, soms zelfs ronduit raadselachtige observaties op over dennenkrekels, digitale camera's en uit navels groeiende zonnenbloemen.

De kloof tussen de Japanse en Europese manier van stripmaken is kennelijk toch groter dan verwacht. Of de opdracht die de Franse en Japanse auteurs kregen, was te verschillend. Wat ook de oorzaak ervan mag zijn, de stripbundel *Japan* hangt nu nogal als los zand aan elkaar. Net als bij de bundel tekstloze strips *Comix 2000* van vijf jaar geleden wisselen de hoogtepunten (hierboven genoemd) en dieptepunten (Emmanuel Guibert, Moyoko Anno) elkaar zonder veel samenhang af.

Japan is daardoor alleen interessant leesvoer voor onvoorwaardelijke liefhebbers van het Aziatische land en voor gevorderde stripliefhebbers die kennis willen maken met nieuwe, nog niet in het Nederlands vertaalde auteurs. Een groter publiek zal bij het lezen van *Japan* toch meer dan eens niet begrijpend de wenkbrauwen fronsen. En dat is toch een beetje mager voor een leuk idee. Hier had meer in gezeten, denk je dan.

Toon Dohmen

Libertad! Che Guevara

Maryse Charles, Jean-François Charles en Olivier Wozniak

Uitg. Casterman; 48 pl.; kleur; slappe kaft, € 9,95

De laatste jaren is er een ware wildgroei aan 'collecties' ontstaan bij vrijwel alle uitgeverijen van mainstream strips. Om de koper in de winkel toch nog enig houvast te bieden bij de introductie van weer een actiestrip van een nieuwkomer, wordt de marketing gedaan via 'collecties'. Casterman heeft nu de collectie 'Rebels' bedacht, die een redelijk originele invalshoek kent. Elk deel handelt over een beroemde, tragisch gestorven per soonlijkheid. Het echtpaar Maryse en Jean-François Charles (ook verantwoordelijk voor *Pioniers van de nieuwe wereld*) schreef scenario's over onder andere Che Guevara, Marilyn Monroe en John F. Kennedy, die werden getekend door diverse auteurs. Telkens sterft de hoofdpersoon op de eerste pagina's, waarna zijn of haar leven als een flashback wordt verteld.

Het eerste deel handelt over Ernesto'Che' Guevara, door zijn mede-guerrillero's ook wel 'El Zorro' genoemd. Na Guevara's dood als bebaarde soldaat op de eerste pagina's van *Libertad!* maken we opeens een sprong in de tijd. De jonge dokter maakt een rondreis door Zuid-Amerika (onlangs nog verfilmd in *The motorcycle diaries*) en ontdekt de vele misstanden waaronder het continent gebukt gaat. Hij sluit zich aan bij de revolutionaire beweging van Fidel Castro en samen met hem 'bevrijdt' hij Cuba van de Amerikaanse wurggreep. Als trouwe soldaat in dienst van de revolutie, stort hij zich later in het avontuur om soldaten in Belgisch Congo op te leiden.

Libertad! is een accurate weergave van de highlights van een van de meest tot de verbeelding sprekende figuren van de vorige eeuw. Nog steeds zie je jongeren met het bekende T-shirt rondlopen, want Guevara is een icoon van verzet tegen de gevestigde orde. Het scenario van *Libertad!* is wat schools, maar leest door de mix van persoonlijke beslommeringen en wereldgeschiedenis soepel weg. De tekenstijl van Wozniak is professioneel, maar ronduit saai te noemen en zou ook bij willekeurig welke actiestrip kunnen worden gebruikt (zoals *De sterrenjagers*, die ook van zijn hand is). Die combinatie van chronologisch verteld verhaal en weinig originele tekenstijl maakt van *Libertad!* geen enerverende leeservaring, maar eerder een educatief verantwoord boek dat een leraar geschiedenis zou kunnen uitdelen aan zijn leerlingen.

Gerard Zeegers

Prikbord

Rectificatie

In de vorige *ZozoLala* schreven we in een artikel over *De Woestijnschorpioenen* de strip *Sgt. Kirk* aan Alberto Ongaro toe. Dat klopt natuurlijk niet, zoals Sjaak Bakker ons terecht meldde. Pratt tekende *Sgt. Kirk* op scenario van Hector Oesterheld (1919-1977).

De lezers van *Brabant strip magazine* troffen bij nummer 132 als extraatje het nulnummer van **Peper** aan, een tijdschrift van 24 pagina's zwart-wit op comicformaat. *Peper* moet een stripblad worden met werk van de jonge generatie Vlaamse stripmakers. In het eerste nummer zijn dat in ieder geval Charel Cambré, Thomas Murk, Patrick van Oppen, Dirk Stallaert en Steven de Rie. De meeste strips worden ingeleid met informatie over de makers en het verhaal zelf. Een prijzenswaardig initiatief, dat hopelijk nog veel volgende nummers op zal leveren. Meer info: per@tiscali.be HP

De recente vertalingen van *De kleine Nicolaas* bewijzen weer eens wat voor vindingrijk schrijver René Goscinny (1926-1977) was. De laatste *Asterix* deed dat natuurlijk ook, maar dan in een andere zin. Wie meer wil weten over de misschien wel meest succesvolle stripscenarist aller tijden kan sinds kort terecht bij **René Goscinny. La première vie d'un scénariste de génie**. Aymar du Chatenet en Christian Marmonnier schetsen in dit rijk geïllustreerde boek - Goscinny voorzag zijn scenario's vaak van bijbehorende schetsen - de levensloop van de auteur, van zijn beginda gen als hoopvolle debutant in New York tot en met het latere succes van *Asterix*. Éd. de la Martinière; € 49,00. TD

Voor buitenstaanders lijken Engelstalige stripmeesterwerken als *From hell, Black hole* en *Cages* misschien uit het niets te komen. Striphebbers weten natuurlijk wel beter. Hoe het precies zit, doet literatuurwetenschapper en striphebber **Charles Hatfield** uit de doeken in zijn boek **Alternative comics. An emerging literature** (Univ. Press of Mississippi; ISBN 1578067197; $ 20.00). Hij legt veel nadruk op de opkomst van de *underground comix* in de jaren '60, de rol van het stripblad *RAW* als *eye opener* en het succes van *Maus*. Op internet kreeg Hatfields boek bovendien een staartje, door de uitgebreide discussie-achteraf die hij met strippublicist Bart Beaty voerde op de website www comicsreporter.com/index.php/briefings/commentary/3370. Op deze website staat voor de liefhebbers overigens een soortgelijke discussie te lezen over Beaty's recente boek **Fredric Wertham and the critique of mass culture** (zie *ZozoLala 145*). TD

Het 'Pratt-jaar 2005' heeft nog een mooi staartje gekregen. Dochter Silvana Pratt schildert in **Avec Hugo** *(Met Hugo)* een levendig portret van haar tien jaar geleden overleden vader, met als rode draad de reizen die hij maakte. Éd. Flammarion; € 20,90. Daarnaast verscheen een themanummer van het luxe striptijdschrift *Bang*, geheel gewijd aan de geestelijk vader van Corto Maltese en De Woestijnschorpioenen. In deze fraai vormgegeven **Bang Spécial Hugo Pratt** vertellen onder anderen Tardi, Wazem en Muñoz over de invloed die Pratt op hen heeft uitgeoefend. Uitg. Casterman; € 7,50. TD

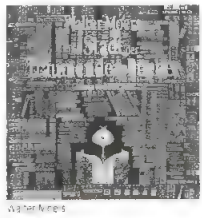

Walter Moers

Rampokan schetsboek is een fraaie aanvulling op het postkoloniale tweeluik van Peter van Dongen. Alle pagina's van *Rampokan* zijn volledig in schetsvorm opgenomen in dit schetsboek. Van een aantal pagina's is bovendien in een afzonderlijk dossier een alternatieve versie afgedrukt. De uitgave wordt ingeleid met een interview dat *Stripschrift* had met Van Dongen. Het interview en het afsluitende dossier zijn rijk geïllustreerd. Uitg. Oog & Blik-De Harmonie, € 24,95. HP

De fans van **Thorgal** kunnen opgelucht adem halen. Hoewel geestelijk vader Jean van Hamme eerder aankondigde te zullen stoppen met de reeks, is inmiddels bekend geworden dat uitgeverij Le Lombard een andere scenarist heeft aangezocht om de succesreeks voort te zetten. Yves Sente (zelf uitgever bij Le Lombard) neemt het stokje over. Van Hammes laatste *Thorgal*-album, *Het offer*, zal eind dit jaar verschijnen. In 2007 staat al een nieuw deel gepland. De uitgever doet nog wat geheimzinnig of het vervolg rond de figuur Thorgal zal draaien of rond zijn zoon Jolan. Sente werkte eerder samen met tekenaar Rosinski aan het tweeluik *De wraak van graaf Skarbek*. Samen met Van Hamme was hij verantwoordelijk voor het opnieuw tot leven wekken van *Blake en Mortimer*. *Thorgal* is na *XIII* de tweede kaskraker van Van Hamme die zonder hem wordt voortgezet. HvS

VAKKENVULLEN

Walter Moers is de geestelijk vader van de Duitse successtrips *Kleines Arschloch* en *Adolf*. Maar af en toe laat hij zich meeslepen door zijn vaardige pen en levert hij vuistdikke, door hemzelf geïllustreerde romans af. Zes jaar geleden was er al het kinderboek *De 13 1/2 levens van kap'tein Blauwbeer* en afgelopen najaar is daar het kloeke **De stad van de dromende boeken** bijgekomen. Een liefdesverklaring aan de literatuur, die in binnen- en buitenland al vele recensenten onvoorwaardelijk aan het juichen kreeg. De stad van de dromende boeken, Uitg. Houtekiet, ISBN 9052408467; € 24,90. TD

In Duitsland verscheen kort na de verkiezingen een **Asterix-parodie** onder de titel **Sieben Jahre Schrödix sind genug**. Schrödix verwijst uiteraard naar de voormalige bondskanselier Schröder. Zijn tegenstander in het verhaal is Merktnix (Angela Merkel). Net als de in 1979 in Nederland uitgegeven parodie *Asterix en de kernsentrale* is ook *Sieben Jahre Schrodix sind genug* opgebouwd uit plaatjes die uit bestaande *Asterix*-albums zijn geknipt en voorzien van nieuwe teksten. HP

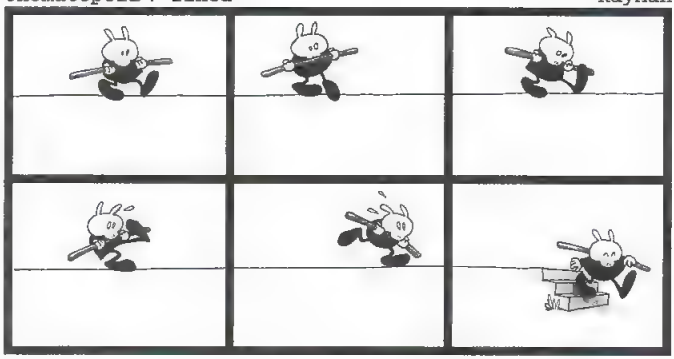

Goed nieuws uit Vlaanderen
Na het jammerlijk ter ziele gaan van de striptijdschriften *Beeldstorm* en *Ink* was het onder de Moerdijk al enige tijd een dorre stripwoestijn. Het splinternieuwe driemaandelijkse striptijdschrift **Parcifal**, genoemd naar de graalridder uit Richard Wagners laatste opera, heeft zich echter voorgenomen het tij te keren. Het tachtig pagina's dikke nulnummer ziet er alvast veelbelovend uit, met - zoals het hoort - zeer uiteenlopende bijdragen van tekenaars van divers pluimage, (fictieve) interviews, 'plezante' fotoromans, et cetera. *Parcifal* wil naar eigen zeggen een "zandbak zijn voor jong talent" en staat open voor bijdragen uit heel Europa. Wat het een unieke onderneming maakt, is dat tekenaars er ook terecht kunnen voor een sterk scenario en scenaristen er kunnen uitkijken naar de gepaste tandempartner met advies van de redactie. Gaat dat zien, (jong) teken- en scenariotalent van de Lage Landen! Prijs per nummer: € 4,00, jaarabonnement: € 15,00. Meer info: www.parcifal.be. RD

Vlak voor de deadline van deze *ZozoLala* zijn ze uitgereikt: de prestigieuze stripprijzen van het stripfestival van **Angoulême** Winnaar van de prijs voor de beste strip van 2005 is de Italiaan **Gipi** geworden met zijn *Notes pour une histoire de guerre* Andere prijswinnaars zijn onder anderen **Gibrat** (prijs beste tekenwerk voor het slot van *Elke raaf pikt*) en **Guarnido/Canales** (prijs beste serie voor de derde *Blacksad*). Helemaal in de kijker speelde zich dit jaar **Étienne Davodeau**. Voor zijn 'vakbondsdocumentaire' *Les mauvaises gens* mocht hij niet alleen de prijs voor het beste stripscenario in ontvangst nemen, maar ook de publieksprijs. Een opvallende keuze, aangezien ook verkooptoppers als *Blacksad*, *Largo Winch* en *De kat van de rabbijn* tot de kanshebbers behoorden. De volledige lijst met prijswinnaars staat te lezen op www.bdangouleme.com. TD

Meestal staat deze rubriek vol informatie over boeken in het Engels of het Frans. Maar nu kunnen we dankzij Geert de Weyer en *Stripschrift* ook eens een achterstallig grondwerk in onze moerstaal signaleren. *Stripschrift* publiceerde half december een themanummer rond de Vlaming **William Vance**, de tekenaar van *XIII*, *Bruce J. Hawker* en *Ramiro*, die tijdens het stripfestival in Turnhout de Bronzen Adhemar in ontvangst mocht nemen. Stripjournalist Geert de Weyer voelde de man uitgebreid aan de tand over leven en werk Daarnaast biedt de special een bibliografie en veel nog niet eerder gepubliceerde illustraties Stripschrift-special William Vance; € 24,95 Meer info: www.stripschrift.nl. TD

'De wereld biedt genoeg voor ieders behoefte, maar niet voor ieders hebzucht.' Mahatma Gandhi wist het al. Helemaal van zichzelf had hij het echter niet De legende wil dat Gandhi het boek *Unto this last* van de Britse cultuurcriticus John Ruskin in één nacht ademloos uitlas. Een slordige eeuw later leest het victoriaanse proza van Ruskin (1819-1900) heel wat minder makkelijk weg. Daarom is het des te aardiger dat de Britse stripmaker **Hunt Emerson** Ruskins ideeën op een scenario van **Kevin Jackson** voor een groot publiek toegankelijk heeft gemaakt. Emersons strip **How to be rich** wordt in een oplage van tienduizend exemplaren gratis onder Britse scholieren verspreid. Maar ook stripliefhebbers zullen zich zeker vermaken met deze geinige comic van een van de grootmeesters van het Britse beeldverhaal. Meer info: www.ruskinforall.org.uk. TD

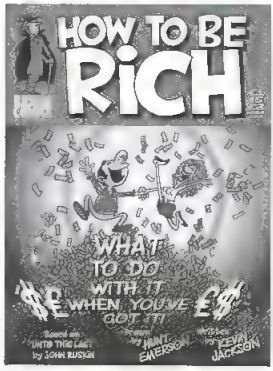
HOW TO BE RICH
WHAT TO DO WITH IT WHEN YOU'VE GOT IT!
based on UNTO THIS LAST by JOHN RUSKIN
written by HUNT EMERSON
illustrated by KEVIN JACKSON

Etienne Davodeau

Agenda

In de Darling Market te **Rijswijk** is op **4 en 5 februari** weer een stripbeurs. Zie: www.stripbeurs.com

In **Maasmechelen** is op **12 februari** een beurs: Maasland Strip. Zie: www.maasland-strip.be

Van **18 februari tot 18 maart** is in de Antwerpse galerie **Mekanik** werk van **Conz, Maarten Vandewiele** en **Brecht Evens** te zien. Op de openingsdag is dat zogeheten Trio Brio zelf aanwezig om te signeren. Meer info: www.mekanik.be

Op **zaterdag 11 en zondag 12 maart** worden voor de twintigste keer de **Leidse Stripdagen** gehouden. In Hotel Minerva aan de Boommarkt 23 in Leiden vind je een beurs en diverse stripmakers. Zie: www.leidsestripshop.nl

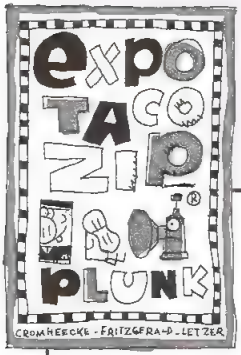

Tot 24 maart is de geweldig vrolijkmakende expositie **20 jaar Taco Zip** nog te zien in Galerie Lambiek, Amsterdam. In **mei** verhuist de expositie naar Galerie Mekanik, Antwerpen. Meer info: www.cromheecke.com

In Memoriam
Henk Sprenger (1919-2005)

Vlak voor de jaarwisseling is Henk Sprenger overleden aan de gevolgen van een lelijke val van de trap. Sprenger zal herinnerd blijven als de schepper van de wondermidvoor Kick Wilstra. De strip rond die populaire voetbalheld verscheen in de jaren '50 in diverse kranten. Hoofdpersoon Kick Wilstra was een samentrekking van de toenmalige populaire voetbalers Kick Smit, Faas Wilkes en Abe Lenstra. In totaal zijn er achttien oblong boekjes van zijn avonturen verschenen, die onlangs allemaal opnieuw zijn gebundeld door uitgeverij Boumaar.

Sprenger begon zijn carrière op de tekenfilmstudio van Marten Toonder. Bekend werd hij met zijn avonturenstrips *Piloot Storm* en *Monus, de man van de maan*, dat hij tekende op tekst van kinderboekenschrijver A.D. Hildebrand. Zijn bekendste creatie blijft echter *Kick Wilstra*, een van de eerste ballonstrips die destijds in Nederland werd gemaakt. De Hollandse School, zoals de generatie Sprenger ook wel genoemd werd, maakte vooral strips waarbij de tekst onder de plaatjes stond (zoals *Tom Poes, Eric de Noorman* en *Kapitein Rob*).

Sprenger, die nooit een volwaardige tekenopleiding genoot, schreef en tekende bijna alles zelf. In zijn hoogtijdagen maakte hij wel twee strips per dag. Net als zijn tijdgenoten Piet Wijn, Hans G. Kresse en Bob van den Born sloot hij zich aan bij het Nederlandse stripsyndicaat Swan Features (dat zich losmaakte van de Toonder studio's), dat zijn strips verkocht aan vele buitenlandse kranten. Later gaf hij er echter de brui aan en ging fulltime werken voor vliegtuigfabrikant Fokker. In 2003 ontving hij nog de Bullet,e en Bonestaak schaal voor zijn bijzondere diensten als pionier van het Nederlandse beeldverhaal. Henk Sprenger sterf vlak voor zijn 87e verjaardag.

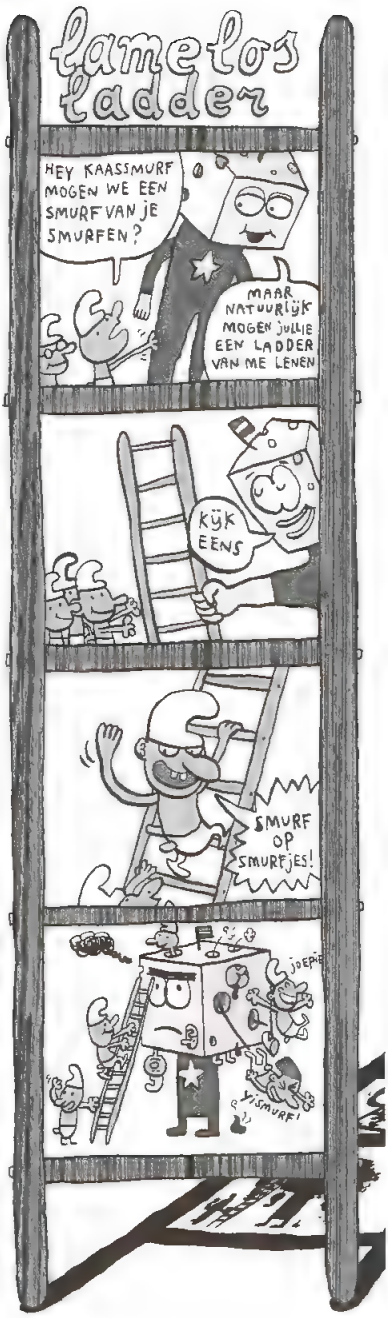

Op 2 januari 2006 ging in het *Algemeen Dagblad* de strip **Havank** van start. De strip is gebaseerd op de jarenlang heel populaire Nederlandse detectivereeks en wordt gemaakt door Danier, een pseudoniem van niemand minder dan **Daan Jippes**, winnaar van de Stripschapprijs 2001 en tekenaar van de legendarische strip *Bernard Voorzichtig: Twee voor thee.* HP

Er komt toch nog een verfilming van de beste superheldencomic aller tijden: **Watchmen.** Paramount blies het project vorig jaar af, maar Warner Bros. ziet er wel brood in en heeft de rechten opgekocht. De verhaallijn van de strip zal intact blijven, kondigt de filmmaatschappij aan. Dat geldt niet voor die andere strip van Alan Moore die door Warner Bros. naar het witte doek is vertaald: *V for vendetta.* Deze film draait komend voorjaar ook bij ons in de bioscopen. HvS

Ruim zes jaar na het derde deel, is Hanco Kolk dan eindelijk begonnen aan een nieuw album van **Meccano.** Het album gaat *Container* heten en draait om de ziekelijk jacht naar perfectie van de moderne mens. De strip wordt door uitgeverij Bries eerst voorgepubliceerd in zes afzonderlijke, Engelstalige comics. De eerste, *Fetus,* is zojuist verschenen. De volgende komt in maart, de laatste staat gepland voor februari 2007. Nu maar hopen voor Kolk dat hij via deze opzet ook in het buitenland voet aan de grond krijgt. HvS

La bande dessi... what?! De verbaasde Amerikaanse liefhebber van mooie dingen heeft voortaan geen goed excuus meer. In het boek **The Francophone bande dessinée** schilderen redacteuren **Charles Forsdick, Laurence Grove** en **Libbie Mcquillan** een weids panorama van de culturele wereld van Moebius en Bilal, Baru en Bretécher. Een vruchtbaar nieuw terrein voor de *French cultural studies*, beloven de auteurs, in ieder geval een *eye opener* voor nieuwsgierige Amerikaanse lezers. The Francophone bande dessinée; Ed. Rodopi; ISBN 9042017767; $ 55.00. Ook academicus **Matthew Screech** stortte zich voor het Engelstalige publiek op het Franco-Belgische beeldverhaal. Aan de hand van analyses van onder andere *Asterix* en *Kuifje* duidt hij het belang van het getekende boek voor het Franse en Belgische zelfbeeld. **Masters of the ninth art. Bandes dessinées and Franco-Belgian identity**; Liverpool Univ. Press; ISBN 085323938X; £ 50.00. TD

Tijdens het stripfestival in Turnhout ontving *Jommeke*-tekenaar **Jef Nys** de oeuvreprijs De Gouden Adhemar. Een eer die tot dusver alleen Marc Sleen te beurt viel. De prijs staat los van de tweejaarlijke Bronzen Adhemar, die dit keer naar William Vance ging. De debuutprijs was voor Conz met zijn album *Toen ik nog baas van de wereld was.* HvS

Blutch, Dupuy-Berberian en Mattotti: al een tijdje niks nieuws meer van gezien? Kan kloppen, want samen met zeven andere grafische kunstenaars werken zij momenteel aan een film onder artistieke leiding van voormalig Futuropolis-uitgever Etienne Robial. De film toont de tekenaars bij hun eerste stappen op weg van statisch naar bewegend beeld en heeft als werktitel **Peur(s) du noir** *(Angst(en) voor het donker).* Liefhebbers kunnen tevens uitkijken naar de deelname van *Fluister*-scenarist Jerry Kramski en Richard McGuire, maker van de legendarische strip *Here* uit *Raw Vol. 2 No. 1.* De film gaat naar verwachting winter 2006 in première. Meer info: www.peursdunoir.com. TD

Mark Retera

Prijsvraag: Strips in stereo

De Boekenweek komt er weer in alle hevigheid aan. Van 15 tot en met 25 maart wordt er volop promotie gemaakt voor gretige lezers - en dit jaar gelukkig ook weer voor het getekende boek (zie *ZoZoLala 134*). Thema van de Boekenweek 2006 is *BOEM PAUKESLAG - Schrijvers en muziek* en dat is voor veertien stripmakers aanleiding heel alert een stripbundel over muziek uit te brengen. Onder aanvoering van initiatiefnemers Gerrit de Jager en Jean-Marc van Tol 'coveren' onder anderen Peter Pontiac, Mark Retera, Henk Kuijpers en Barbara Stok nummers van muzikanten als Doe Maar, Guido Belcanto en Normaal. De bundel gaat **Strips in stereo** heten en verschijnt op 11 maart, geheel in stijl vergezeld van een bijbehorende cd.

Strips in stereo gaat die avond ook lijf rocken. En wel in Paradiso, Amsterdam. Vanaf 21 uur betreden daar 'gecoverde' Nederlandse artiesten als Boudewijn de Groot, Spinvis en Hennie Vrienten het podium om tegen de achtergrond van de geprojecteerde 'coverstrips' hun nummers ten gehore te brengen. Met dank aan Paradiso kunnen wij vijf keer twee vrijkaarten voor deze avond weggeven. Mail zo snel mogelijk de titel van je favoriete Nederlandstalige single (we moeten toch wat verzinnen) naar prijsvraag@zozolala.com en maak kans op die vijf keer twee vrijkaarten. Meer info: www.stripsinstereo.nl.

VAKKENVOLLEN

Gerrit de Jager

...EN DU ANCHT, IN DE KEUKEN HIER, HAST JE MAAR 24 "T SOND DU HET BLOND SCHEUREND DRE...
HALLE BARRE KON, HALLE BARRE KON HIER, LEKKER DAAG, HALLE HAGO, LEKKER DIER VAN FLEZERIJ HALLE BARRE 'S BOND, HALLE BARRE 'S BLOND., EEN ZOMN OP JE NONK HALLE BARRE, JE LEKKERE KONT...

Erik Kriek

Stripvoorspelling

Dit overzicht van te verschijnen strips is gebaseerd op door de uitgevers aangeleverde informatie. Ondanks de zorgvuldigheid waarmee het wordt samengesteld, komt het regelmatig voor dat de boeken in werkelijkheid pas later verschijnen. Houd voor de meest actuele informatie de websteken van de uitgeverijen in de gaten. Achter elk album staan de prijs (in euro's) en de uitvoering (slappe kaft/harde kaft) vermeld. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redactie. Aanvullingen zijn van harte welkom op stripvoorspelling@zozolala.com.

Te verschijnen in februari en maart 2006

Arboris — *www.arboris.nl*

Dokter Monge 4 (Chabbert/Bardet) 6,95; sk.
Kronieken van de zwarte maan 12 (Froideval/Ledroit/Pontet) 6,95/14,95; sk./hk.
Voorbij de steen 4 (Broeders/Peeborgh) 7,50; sk.
Vrijbuiters 3; 7,50/14,95; sk./hk.

Arcadia — *www.arcadiastrips.be*

Globul 1: Globul maakt het bont (Tibet) 12,95; sk. *Jeugdzonde van Rik Ringers-tekenaar Tibet, ook verkrijgbaar als luxe uitgave (55,00).*

Beedee — *www.beedee.nl*

De arm van de tekenaar (Christensen) 12,95; sk.
Joris Jofel 1: De geest van de Rosse Ridder (Brugman/Brandt) 14,95; sk.
Jack Pott 1: In de kaart gespeeld (Oosterveer/Ritstier) 14,95; sk.
Soeperman 1: Het werd tijd (Uilenbroek/Ritstier) 12,95; sk.
Wolf 11: De einheri (Dupré) 12,95; sk.

Boumaar

Nicky Saxx 6: Fataal/Link (Oosterveer/Ritstier) 6,95/17,50; sk./hk.

Bries — *www.bries.be*

Meccano 4 2: Container (Kolk) 5,00; sk. *De nieuwe Meccano wordt in zes delen op comicformaat voorgepubliceerd door Bries. Deel 1 is inmiddels al verschenen.*
Boerke 3 (De Poortere) 12,50; hk.

Casterman — *www.casterman.com*

Caroline Baldwin 10: De koning van het noorden (Taymans) sk.
Dracula 1: Vlad de spietser (Hermann/Yves H.) hk. *Griezelen met vader en zoon Huppen.*
De gilde 1: Astraban (Martin/Dragan) *Disney-achtige fantasy.*
De herberg aan het einde van de wereld 2: Voetsporen in het zand (Prugne/Oger) sk.
Kuifje facsimilé: Raket naar de maan (Hergé) hk.
Mechanisch land 3: Urbicana (Andreae)

Dargaud — *www.dargaud.com*

Black Op 2 (Labiano/Desberg) sk.
Kenya 4: De interventie (Leo/Rodolphe) sk.
Wayne Shelton 8: De wraak (Denayer/Cailleteau) 5,25; sk.
Het verbond van de opalen 2: De loge (Hamm/Corbeyran) 7,50; sk.

Dupuis — *www.dupuis.com*

Aria 28: Het elixir van de duivel (Weyland) 5,25; sk.
Charly 12: Moordenaar! (Magda/Lapierre) 5,25; sk.
De fotograaf 3 (Guibert/Lemercier) 12,95; hk.
Pema Ling 2: De strijders van het ontwaken (Bess) 7,50; sk.
Nelson 4: Dat mag de duivel eten (Bertschy) 5,25; sk.
Op kamers 1: De vierde man (Christopher) sk.
Pandora box 7: De woede (Damour/Alcante) 7,50; sk.
Pandora box 8: De hoop (Pagot/Alcante) 7,50; sk.
Papyrus 28: De kinderen van Isis (Degieter) 5,25; sk.
Quintett 3: Het verhaal van Elias Cohen (Cuzor/Giroud) 7,50; sk.
Robbedoes one-shot 1: Papieren reuzen (Yoann/Vehlmann) 7,50; sk. *Een nieuwe Robbedoes-serie buiten de reguliere reeks om, waarin telkens een ander auteursduo een afgerond verhaal maakt.*
Robbedoes verzamelalbum 262 (Diversen) 9,50; hk. *De laatste 416 pagina's van het legendarische weekblad gebundeld.*
Tamara 4: Doe maar alsof je thuisbent (Darasse/Zidrou) 5,25; sk.
Vrouwen in 't wit 28: Mag 't iets meer zijn? (Bercovicci/Cauvin) 5,25; sk.

Glénat — *www.glenat.com*

20th century boys 2 (Urasawa) 6,95; sk.
De bewaker van de lans 4 (Ersel/Ferry) 12,95; hk.
D.N.A. (Rocco/Makyo) 12,95; hk.
De drie bedriegers (Lemoine/Woehrel) 12,95; hk.
Drie maagden 2 (Boccar/Sylaire) 16,75; hk.
De erfgenaam 1 (Béhé/Giroud) hk. *Nieuwe multi-tekenaar serie van de schrijver van Tien geboden.*
De expert 3 (Brada/Giroud) 12,95; hk.
De orde van Cicero 2 (Gillon/Malka) 13,95; hk.
De tijgerbrigade (Delitte/Dorisson/Nory) *Historische thriller.*

Graton — *www.michelvaillant.com*

Dossier Michel Vaillant 8: Fangio, de maestro (Graton) sk.

De Harmonie — *www.deharmonie.nl*

Daar gaat fout varken (Gummbah) 9,50; sk.
Paradiso (Munnik) 14,90; sk. *Tekstloos stripdebuut van de bekende cartoonist Len Munnik.*
Strips in stereo (Diversen) 20,00. *Alle 14 goed: Nederlandstalige stripmakers verstrippen dito muziek. Combi's van o.a. Maaike Hartjes-Boudewijn de Groot, Gerrit de Jager-Peter Koelewijn en Barbara Stok-Doe Maar. Uitgave t.g.v. Boekenweek 2006, verschijnt met cd. Zie PrikBord.*

L — *www.boekenwereld.com*

Klein maar Hein 1 (De Kort) 6,98; sk. *Eerste pocket met strips van Hein de Kort (de tweede verschijnt in mei).*

Mezzanine — *www.dupuis.com*

Jommeke 232: Duel in Venetie (Nys) sk.
Link 2: Haar in de boter; sk.
Sabbatini 2: De codex robottica; sk.

Sherpa — *www.sherpa.nu*

Arq 9: Kruisvuur (Andreas) 14,95; hk.

Standaard — *www.standaarduitgeverij.be*

Bakelandt 95: De bloedhonden van Londen (Leemans) 4,50; sk.
FC De Kampioenen 41: Xavier gaat vreemd (Leemans) 4,50; sk.
Kiekeboe 108: De DT-fout (Merho) 4,50; sk.
Rode Ridder 209: De Judasgraal (Claus/Lodewijk) 4,25; sk.
Suske en Wiske 290: De blikken blutser 3,99; sk.
Urbanus 116: De luierfabriek (Linthout/Urbanus) 4,25; sk.

Van Praag — *www.uvp.nl*

Agent Orange 2 (Varekamp/Peet) 17,50; hk.

Niet aangekondigd toch verschenen

2005, wat een jaartje! (Kamagurka) De Harmonie; sk. *Cartoons uit NRC Handelsblad.*
Agent Orange: Het grote prins Bernhard aankleedboek (Varekamp/Peet) Van Praag; 12,95. *Geinig aankleedboek van Zijne Koninklijke Hoofdrolspeler uit Agent Orange. Trek de prins zijn zondagse SS-pak aan.*
Airfiles 1: Helden van de lucht 1; Miklo; 9,95; sk.
Alex 24: Roma, Roma... (Martin) Casterman; 5,25; sk. *Het einde van een tijdperk: laatste Alex van de hand van de meester (op leeftijd) zelf.*
Anachron 4 (Jurion/Cailleteau) Talent;

7,99; sk.

Arch 2: Tweede voorontwerp (Maaik) maaik.be; 15.00; hk. *Gags over architectuur.*

Argus nieuwsoverzicht 2005 (Leisink) Genui; 5,95; sk. *Cartoons.*

De avonturen van kapitein Rob 17 t/m 20 (Kuhn) kapiteinrob.nl; 6,95; sk. *Herdrukken.*

Boot & Van Dijk 4 (Sparreboom) Fort media; 10,00; sk.

Borgia 1: Bloed voor de paus (Manara/Jodorowsky) Sombrero; 14,50; hk. *De verborgen geschiedenis van het Vaticaan, nu in vertaling bij porno-uitgever Sombrero.*

Chicken Little (Disney Studio) Sanoma; sk. *Filmstrip.*

Claire 17: Sunny (Van der Kroft/Van Die/Gerardts) Divo; sk.

Defensie strips! (Diversen) Vzw De Paks/Apostel; 12,00. *Gelegenheidsuitgave van het Belgische leger met bijdragen van o.a. Ferry, Bosschaert, Marvano en Conz.*

Dilbert omnibus (Adams) Lannoo; 18,95; sk.

De dochters van Afrodite 1 (Taymans/Jamar) Talent; 7,95; sk.

Dees Dubbel: De robot van 't Rabot (Clément) Brabant Strip; 9,00; sk.

Een stap naar de sterren (Felix/Parnotte) Talent; sk.

Extra muros 3: De tovenaarsleerling (Hulet) Casterman; 9,90; hk. *Slot van het drieluik.*

Fokke & Sukke: Het afzien van 2005 (Van Tol/Reid/Geleijnse) De Harmonie; 8,60; sk.

De Fret 2: A twist of fame (Wesselink/Schotanus) Silvester; 7,50; sk.

Galfalek 3 (Biancarelli + Gaudin) Talent; sk.

Geïllustreerde cartografie van de wereld van Troy; Talent; 30,00; sk.

Gesel gods 5: Dei ex machina (Gajic/Mangin) Blitz; 17,50; hk.

Grietje (Kruis) Silvester; 8,95; sk.

Icariaden 1 en 2 (Efa/Termens) Toog; sk.

India dreams 5: Drie vrouwen (Maryse/Charles) Casterman; 14,80; hk. *Achtergronden over de totstandkoming van dit exotische vierluik.*

Japan (Diversen) Casterman; 15,75; sk. *Tegen de verwachting in toch vertaald: stripbundel over het land van de rijzende zon. Zie Het laatste oordeel.*

Kitty, de Zongora van Zabberspeck (Stallaert/Vermeir) Brabant Strip; 9,00; sk.

Korrigans 2; Blitz; 7,99; sk.

Kran o: Encyclopedie (Herenguel) Arboris; 6,95; sk.

Kuifje facsimile: De scepter van Ottokar (Hergé) Casterman; 19,50; sk.

Laatste fee van het land van Arvor 2; Blitz; 7,99; sk.

De laatste Trojaan 1 en 2 (Demarez/Mangin) Blitz; 17,50; hk.

Lance Crow Dog 4 (Séjourné/Perrotin) Talent; sk.

Robert Long getekend (Van den Broek) COC Nederland; 14,90. *23 liederen van Robert Long verstript door Charles van den Broek.*

Luchtreizen van Lefranc 2: De luchtvaart (Martin) Casterman; 6,50; sk.

Lucky Luke integraal 18 (Morris) 9,95; sk.

Meccano 4 1: Fetus (Kolk) Bries; 5,00; sk.

Merlin 5 en 6 (Lambert/Istin) Talent; 14,95; hk.

Mijntje uit de kast (De Heer) Senoeni.net; 6,95; sk. *Lesbo-humor van de auteur van Kinderleed. Voorgepubliceerd in Zij aan zij.*

Millennium 1: De honden van god; Arboris; 7,50; sk.

Moesashi integraal (Van der Meij) Sherpa; 16,95; sk. *Herziene, integrale herdruk van Bert van der Meijs meesterlijke samoeraidrieluik.*

De Mof 2 t/m 9 (Bardet/Stalner) Talent; 7,99; sk.

Nieuwe avonturen van Zorro 1: Het geheime leger (Newman/Harchy) Casterman; 5,25; sk.

Oktoknopie 4: Duikt op (Gleever) Silvester; 6,99; sk.

Over de grenzen van de tijd (Pont/Abolin) Dargaud; 19,95; hk. *Het spraakmakende tweeluik van Pont en Abolin nu in één band, inclusief extra katern met tekeningen.*

Paling & Co 7: Roken verboden (Ibanez) Arboris; 6,50; sk.

Perversia (Den Heeten) Libridis; sk.

De Phaeton 9: De Abysseinse koningin (Fino/Plongeon) Talent; 14,95; hk.

Phenomenum 2 (Vedrines/Kaminka) Blitz; 7,99; sk.

Picknick met taart (Khing) Lannoo; 14,95; hk. *Vervolg op de heerlijke prijswinnende, onconventionele kinderstrip Waar is de taart.*

Poorten naar het mogelijke (Schuiten/Peeters) Casterman; 29,50; hk.

Professor Bell 4 (Tanquerelle/Sfar) Talent; 7,99; sk.

Professor Peeh en de Voesjesmannen (Heirman/Hoet) Oogachtend; 15,00; hk. *Jeugdwerk van kunstpaus Jan Hoet en zijn studievriend Rony Heirman.*

Rampokan schetsboek (Van Dongen) Oog & Blik; 24,95; hk. *Voor de liefhebbers: schetsen en achtergronden bij Peter van Dongens juichend onthaalde Indonesië-tweeluik.*

Reizen van Alex: Antieke klederdracht 1 (Denoel/Martin) Casterman; 6,50; sk.

Jordy Skateboardy (Knoop) Senoeni.net; 3,93; sk. *Doe-het-zelf tiener-gags.*

Spoorloos 7: Gevangenen (Vallée/Kraehn) Arboris; 6,50; sk.

TeeVee Blablazee 4 (De Haan) Publish or perish; 6,95; sk. *"Puur en ongezoet autobiologisch leesvoer" - nu mét vriend. Sandra de Haan blijft met elk nummer van haar comic verder groeien.*

Tover mijn verhaal (Diversen) Gottmer; 12,50; hk.

Trollen van Troy 8: Rock 'n troll attitude (Mourier/Arleston) Talent; 14,95; hk.

De tweede kus 1: Ringo (Conz) Oogachtend;

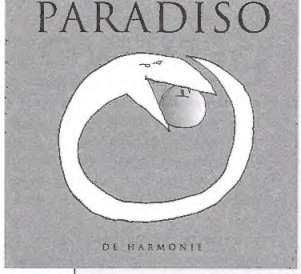

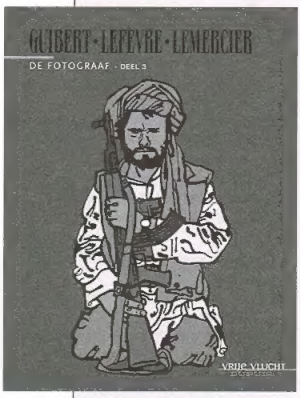

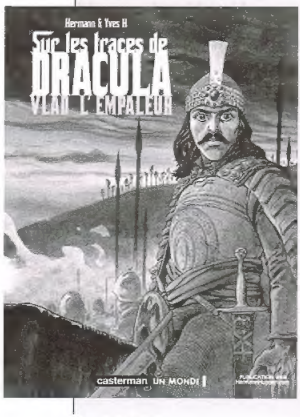

14,00; sk. *Start van ambitieus drieluik over de liefde door de maker van het goed ontvangen debuut* Toen ik nog baas van de wereld was. *Zie Het laatste oordeel.*

Willy Vandersteen. De interviews, de foto's (Guillaume) Standaard; 24,95. *Leuk bladerboek voor old skool Suske en Wiske-liefhebbers.*

Veroveraars van Troy 1: Verbanning naar Bloemhaven (Tota/Arleston) Talent; 14,95; hk.

Verve (Meulen) Oog & Blik; 35,00; sk. *Fraai overzicht van bijna 30 jaar werk van Ever Meulen. Met Engels- en Franstalig katern, dus ook geschikt als exotische verrassing voor buitenlandse vrienden.*

Vrij spel (Cayman/Delperdange) Casterman; hk. *Psychoanalytische detective door de makers van S.T.A.R.*

Witness 4 2: Icoon zonder geheugen (Arnoux/Millien) Blitz; 17,50; hk.

Wolf 10: Jotunheim (Dupré) BeeDee; 12,95; sk.

Yiu 2: De belofte (Reneaume/Téhy/Vee) Talent; hk.

Zinloos geluk (Djanko) De Harmonie; 8,90; sk. *Cartoons.*

Zwarte trilogie 1: Het leven is rottig (Daoubi/Malet/Bonifay) Casterman; 9,80.

Uno Mundo wereldstrips

In het buitenland verschijnen stapels prachtige strips die ons taalgebied amper bereiken. Kwaliteit kent echter geen grenzen. Daarom hieronder een selectie van de meest opvallende buitenlandse titels van de laatste twee maanden. De prijzen in euro's vallen bij importtitels doorgaans wat hoger uit.

Tekstloos

Chimera 1 (Mattotti) Fantagraphics; $ 7.95; sk. *Metafysische mijmeringen in virtuoos zwart-wit van de maker van Vuren.*

Ex abrupto (Larcenet) Les rêveurs de runes; 19,00; sk. *Eigenzinnige tekstloze strip van de maker van De dagelijkse worsteling.*

OVNI (Parme/Trondheim) Delcourt; hk. *De prehistorie door de ogen van verbaasde aliens. Vindingrijk in beeld gebracht door de makers van Koning Snotneus.*

Les bandes dessinées

L'apprenti japonais (Boilet) Les Impressions Nouvelles; 19,00. *Foto's, teksten en tekeningen van de hand van de samensteller van de bundel Japan.*

Aya de Yopougon 1 (Oubrerie/Abouet) Gallimard; 15,00; hk. *Bitterzoete, Meneer Johan-achtige observaties over opgroeien in het Ivoorkust van de jaren zeventig.*

Belem. Un mirage à l'envers (Denis) Futuropolis; 19,50. *Reisverslag in tekeningen door de maker van Schoonheid thuisbezorgd.*

Carnets intimes (Binet) Fluide Glacial; 19,80; hk. *Vrij werk van de maker van het legendarische Familie Suikerbuik.*

Gogo monster (Matsumoto) Delcourt; 29,95; hk. *Psychologische manga over een dromerig jongetje dat fantasie en realiteit niet uit elkaar kan houden.*

Hemingway (Jason) Carabas; 13,30; sk. *Terug naar Parijs jaren '20 met de Noorse maker van Hey wait.*

Le local (Gipi) Gallimard; 15,00; hk. *Portret van vier jonge rockmuzikanten die zich willen afzonderen van de wereld... maar de wereld niet van hen. Door de maker van De onschuldigen.*

Métal Hurlant 1975-1987 (Diversen) Denoël; 44,25; hk. *Bloemlezing van het roemruchte SF-striptijdschrift.*

Le portrait 1 (Ravard/Dauvillier/Myriam) Carabas; 12,90; hk. *Start van tweedelige bewerking van een novelle van Nikolaj Gogol (1809-1852).*

Comix

The art of Usagi Yojimbo (Sakai) Dark Horse; $ 29.95; sk. *Feestelijke uitgave t.g.v. het 20-jarig bestaan van Stan Sakais 'funny samurai'-strip.*

Ganges 1 (Huizinga) Fantagraphics; $ 7.95; sk. *Korte slice of life-verhalen van Kevin Huizenga (Or else).*

Ghost of Hoppers (Hernandez) Fantagraphics; $ 18.95; sk. *Mexican American drama van Jaime 'Love and rockets' Hernandez.*

Gray horses (Larson) Oni Press; $ 14.95; sk. *Amélie-achtige strip over een dromerige Française die naar een nieuwe stad verhuist. Van de maakster van Salamander dream.*

Billy Hazelnuts (Millionaire) Fantagraphics; $ 19.95; hk. *Rauw 21e-eeuws sprookje van de maker van Maaikies.*

Hellboy: Makoma 1 (Corben/Mignola) Dark Horse; $ 2.99; sk. *Den meets Hellboy in Afrika. Eerste deel van twee.*

Meow, baby! (Jason) Fantagraphics; $ 16.95; sk. *Korte humoristische verhalen van de productieve, Noorse sombermans Jason.*

Mom's cancer (Fies) momscancer.com; $ 12.95; hk. *Stripreportage van Brian Fies over leven met longkanker. Oorspronkelijk gepubliceerd als webcomic.*

Monologues for the coming plague (Nilsen) Fantagraphics; $ 18.95. *Korte stream of consciousness-verhalen van Anders Nilsen (Big questions).*

Poor sailor (Harkham) Gingko Press; $ 14.95; hk. *Stripbewerking van een kort verhaal van Guy de Maupassant.*

Put the book back on the shelf. A Belle & Sebastian anthology (Diversen); Image; $ 19.99; sk. *Korte strips gewijd aan de liedjes van de Schotse cultband Belle & Sebastian.*

Struwwelpeter and other disturbing tales for human beings (Staake) Fantagraphics; $ 14.95; hk *Uitzinnige bewerking van Herr Dr. Heinrich Hoffmanns klassieke sprookje en andere verhalen.*

War of the worlds (D'Israeli/Edginton) Dark Horse; $ 14.95; hk. *Eigentijdse bewerking van H.G. Welles' klassieke sf-verhaal.*

Wobblies! A graphic history of the industrial workers of the world (Diversen) Verso; $ 25.00; sk. *Samenwerkingsproject van historici en stripmakers over de beginjaren van de vakbeweging in de VS. Bijdragen van o.a. Peter Kuper, Harvey Pekar en Spain Rodriguez.*

Deutsche Neue Welle

Dschinn Dschinn 1: Der Zauber des Schabbar (König) Rowohlt; 9,90; sk. *Wat gebeurt er als mooie jongens de olielamp van de djinn opwrijven? De begenadigde humorist van Het killercondoom heeft wel een idee...*

Cargo (Diversen) Avant Verlag; 19,95; hk. *Interessante crossculturele stripbundel: jonge Duitse en Israëlische auteurs maakten striproportages over elkaars land. Bijdragen van Tim Dinter, Jan Feindt, Jens Harder, Rutu Modan, Guy Morad en Yirmi Pinkus. Ook verkrijgbaar in het Engels.*

Der Gesang der Generäle (Gefe/Bocquet) Ed. Moderne; 22,00; hk. *Thriller tegen de achtergrond van het kolonelsregime in Griekenland. Scenario van de schrijver van De avonturen van Hergé.*